

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Symbolisk handling eller faktisk skillnad?

En kvalitativ innehållsanalys av domar gällande hur lagändringen lex Lilla
hjärtat påverkat barns rättigheter vid upphörande av vård enligt 2 § LVU.

Sofia Jellvi Svensson & Beatrice Andersson

Kandidatuppsats SOPB63

VT24

Handledare: Lars B. Ohlsson

Abstract

Authors: Sofia Jellvi Svensson & Beatrice Andersson

Title: Symbolic act or actual difference? - A qualitative content analysis study of judgements on how the change in law lex Lilla hjärtat has had an impact on children's rights in the event of termination of compulsory care according to 2 § LVU.

Supervisor: Lars B. Ohlsson

Assessor: Camilla Palm

The legal case known as “Lilla hjärtat” became a widely discussed case in Sweden, where the debate about the best interest of the child was reborn. The case later led to the change in law we know today as “lex Lilla hjärtat”. However, it has been revealed in new inspections that there are still faults regarding the child rights perspective in child protective work. The aim of the study was therefore to investigate whether the change in law has contributed to promoting children's rights regarding appeals against termination of care according to 2 § LVU. This essay was based on a qualitative, comparative and thematic content analysis that has contributed to being able to compare court decisions before and after the change in law came into force. The empirical data consisted of twelve judgements and was analyzed based on a social constructivist theory of science, and a children's perspective, with the child's best interest and the child's influence as central concepts. The result of the study showed that there were both similarities and differences in the judgements before and after lex Lilla hjärtat. The similarities were the basis for decisions, that the child's best interest were mentioned and that the child's participation was not further developed. The differences were that the requirements were stricter for the compulsory care to end, and that the child's best interest and participation appeared to a greater extent, but not developed, in the judgements that came after the change in law. In summary, because some of the differences appeared partly on the same side of the change in law, and partly only covered single judgements after the change in law, it was not possible to say with certainty whether lex Lilla hjärtat has contributed sufficiently extensive differences to promote children's rights in the event of termination of care according to 2 § LVU.

Keywords: children's rights, change in law, Lilla hjärtat, LVU

Tack

Vi vill ge ett stort tack samtliga som varit med och stöttat oss under skrivandet av denna kandidatuppsats. Vi vill rikta ett extra stort tack till vår handledare Lars B. Ohlsson, som under arbetets gång gett oss betydelsefulla råd och stöd.

Ordlista

Avslag: Beslut om icke-godkännande av ett förslag.

Barnkonventionen: Förenta Nationernas konvention om barns rättigheter.

Barnets delaktighet: Regleras i barnkonventionens artikel 12.

Barnets bästa: Regleras i barnkonventionens artikel 3.

Bifall: Beslut om godkännande av ett förslag.

Familjehem: Ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande fostran och vård, och tar emot ekonomisk ersättning.

IVO: Inspektionen för vård och omsorg.

LVU: Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga.

Lex Lilla hjärtat: proposition 2021/22:178 lex lilla hjärtat, barnets bästa när vård enligt LVU upphör. Nya bestämmelser innefattar: vård enligt 2 § LVU får inte upphöra förrän omständigheterna har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, obligatoriskt att överväga flyttningsförbud vid upphörande av vård av barn i familjehem, obligatoriskt att följa upp barnets situation när tvångsvården upphör, övervägande av vårdnadsöverflytt efter två år i samma familjehem, drogtest av vårdnadshavare eller förälder inför umgänge vid vård med stöd av 2 § LVU & drogtest av vårdnadshavare inför prövning av om vård med stöd av 2 § LVU ska upphöra. (Socialstyrelsen 2022).

Rättssäkerhet: Innebär att lika fall ska bedömas lika och på objektiva grunder utifrån lag.

Socialnämnden: Politiskt tillsatt och ansvarar bland annat för kommunens socialtjänst.

Socialstyrelsen: Svensk statlig förvaltningsmyndighet som står under socialdepartementet.

SoL: Socialtjänstlagen.

Tryckfrihetsförordningen: Grundlag som gäller tryckfrihet- och offentlighetsprincipen.

Innehållsförteckning

1. Inledning	7
1.1 Problemformulering	7
1.2 Syfte	9
1.3 Frågeställningar	9
2. Forskningsläget	10
2.1 Reflektioner om LVU före, under och efter Lilla hjärtat	10
2.2 En utvärdering av barnkonventionens integrering i svensk lag	12
2.3 Det dolda rekvisitet “insikt”	13
3. Teori	15
3.1 Socialkonstruktivism	15
3.2 Barnperspektiv	16
3.2.1 Barnets bästa och delaktighet - ett omsorgs- och delaktighetsperspektiv	17
4. Metod	19
4.1 Metodologiska överväganden	19
4.2 Datainsamling, urval och urvalsmetod	19
4.3 Tillförlitlighet	21
4.4 Analysmetod	23
4.5 Tillvägagångssätt	24
4.6 Forskningsetik	25
4.7 Arbetsfördelning	26
5. Resultat och analys	27
5.1 Grund för beslut	27
5.1.1 Insiktsförmåga	27
5.1.2 Förändring	31
5.2 Barnets bästa	35
5.3 Barnets delaktighet	38
5.4 Sammanfattning av resultat	42
5.4.1 Vad motiverar att avslå, respektive senare bifalla, överklagandet av vård enligt 2 § LVU i rättsfallet Lilla hjärtat?	42
5.4.2 Vad motiverar att avslå överklagande av vård enligt 2 § LVU före, respektive efter lex Lilla hjärtat?	43
5.4.3 På vilket sätt framkommer barnets bästa och barnets delaktighet i domar där överklagan av vård enligt 2 § LVU avslagits före, respektive efter lex Lilla hjärtat?	43
6. Slutdiskussion	45
7. Referenslista	48
Rättsfall	50

1. Inledning

1.1 Problemformulering

“Hon fick inte fylla fyra”. Så lyder rubriken på den granskning som skulle bli starten på ett av nutida Sveriges mest omtalade rättsfall, “Lilla hjärtat”. Artikeln, som publicerades av Dagens Nyheter den 8 mars 2020, beskriver händelseförloppet från att en flicka föds till att hon dör, med inte ens fyra år emellan. Flickan föddes med abstinens till följd av sin mammas missbruk under graviditeten, och hamnade under sekretessbelagda uppgifter på grund av sin pappas uppvisade aggression. Förvaltningsrätten fastställde att det fanns en påtaglig risk att flickans hälsa och utveckling skadades i föräldrahemmet. För att skydda henne bestämde samhället att omhänderta henne enligt 2 § inom lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och placerade henne i ett familjehem (Sköld & Hansen 2020).

År 2018 överklagade Lilla hjärtats föräldrar socialnämndens beslut om tvångsvård enligt LVU hos förvaltningsrätten. Förvaltningsrätten ansåg att föräldrarnas ansökan skulle avslås på grund av att det skulle skada flickan att bryta kontakten med familjehemmet, samt att det inte fanns någon garanterad drogfrihet, den psykiska ohälsan bestod och samarbetsviljan med myndigheter var bristfällig. Dock överklagade föräldrarna detta beslut hos kammarrätten. I en ny förhandling hävdade kammarrätten att det inte längre fanns någon påtaglig risk för att flickans hälsa eller utveckling skadas om hon skulle återförenas med sina föräldrar. Kammarrätten beslutade att tvångsvården skulle upphöra och att flickan skulle tillbaka till sina biologiska föräldrar. Knappt två år senare hittades hon avliden i föräldrarnas hem, med spår av opiater i kroppen (Sköld & Hansen 2020).

Lagstiftningen är tydlig i att det som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt denna lag (SFS 1990:52 1 §). Tillsammans med denna paragraf finns det i Sverige ytterligare bestämmelser vars syfte är att skydda och säkerställa barnperspektivet i frågor som rör dem. En av dessa bestämmelser, som från och med 1 januari 2020 är svensk lag (Socialstyrelsen 2020), är barnkonventionen. Barnkonventionen belyser att barn är egna individer med egna rättigheter, inte föräldrars egendom eller tillhörighet (Unicef 2024). Grundpelaren i barnkonventionen är begreppet “barnets bästa” och ska beaktas vid alla ingripanden där

barnet är inblandat. Vad som däremot är barnets bästa ska avgöras i varje enskilt fall, där barnet ska få möjlighet att uttrycka sin åsikt och erfarenhet (Barnombudsmannen 2021).

Beslutet att förena Lilla hjärtat åter med sina föräldrar grundade sig på flickans ombuds åsikt att föräldrarnas situation och förutsättningar förändrats på ett sådant sätt att det inte längre fanns påtaglig risk för flickans hälsa eller utveckling att skadas (Sköld & Hansen 2020).

Beslutet om beredande av LVU grundade sig på föräldrarnas förmåga att ta hand om sitt barn, men när denna förmåga inte fanns var barnets bästa att inte bo där. En förbättring av föräldrarnas förmåga innebar att tvångsvården inte var nödvändig längre. I detta fall togs ett beslut baserat på föräldrarnas inställning gentemot en återförening, snarare än med hänsyn till vilka konsekvenser det innebar för flickan att separera från sin trygghet och kontinuitet (ibid).

Huruvida lagstiftningen och domstolen tar hänsyn till barnets bästa och vad det egentligen innebär vid beslut om upphörande av tvångsomhändertaganden blev en stor debatt efter flickans bortgång (Hagsgård 2022; Ronnby 2020; Waltersson Grönvall 2022). Regeringen lämnade därefter in proposition “Barnets bästa när vård enligt LVU upphör - lex lilla hjärtat”, med syftet att stärka barnskyddsperspektivet och barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Proposition 2021/22:178).

Mot denna bakgrund, ur ett större perspektiv, visar Socialstyrelsens statistik om socialtjänstinsatser att 27 300 barn och unga under år 2020 fick en heldygnsinsats (Socialstyrelsen 2021). Heldygnsinsatser kan utdelas med stöd från olika lagrum, såsom socialtjänstlagen, förkortad SoL, och LVU, under samma år, vilket leder till att antalet individer per lagrum kan vara fler än antalet individer totalt (ibid). Av de insatser som delgavs var 73% frivilliga enligt 4 kap 1 § SoL, medan 33% av insatserna gavs med tvång enligt 2, 3 eller 6 § LVU (ibid). År 2022 fick 26 500 barn och unga en heldygnsinsats (Socialstyrelsen 2023). Dock gavs endast 68% av dessa insatser frivilligt med stöd av 4 kap 1 § SoL (ibid). Hur många insatser som delgivits med stöd av LVU framkommer däremot inte i undersökningen.

Drygt tre år efter Lilla hjärtats bortgång publicerade Dagens Nyheter artikeln “Tre år efter Lilla hjärtats död: Ny Ivo-kritik mot Norrköping” (Sköld 2023). Under en uppföljande tillsyn av socialnämndens arbete i Norrköping kommun, konstaterade IVO att det rädde ett bristande barnrättsperspektiv i flera av de 17 fall som granskades (ibid). Socialnämnden hade

misslyckats att genomföra omedelbara och tillräckliga skyddsbedömningar samt brustit i inledandet av utredningar trots oroande uppgifter (ibid). Vidare har socialnämnden uteblivit från att kontakta barnen som oron berört och därav missat att väga in barnets egna åsikter och uppgifter (ibid), vilket strider mot barnkonventionens 12:e artikel (Unicef 2024). IVOs granskning tyder på brister inom flera viktiga aspekter som bör ha beaktats i skyddsarbetet med barn. Eftersom barn i rättsprocessen ofta befinner sig i en utsatt situation (Barnombudsmannen 2021), behöver det sociala arbetet stå på en grund av rättssäkerhet när det kommer till rättsväsendet, för att säkerställa att barns rättigheter blir tillvaratagna. Med tanke på att brister kvarstår även efter lagändringen lex Lilla hjärtat trätt i kraft, väcker detta tanken huruvida lagändringen faktiskt uppfyllt sitt syfte med att stärka och skydda barnrättsperspektivet och barnets bästa när vård enligt LVU ska upphöra.

1.2 Syfte

Denna undersökning undersöker likheter och skillnader i domar före, respektive efter lex Lilla hjärtats integration i svensk lag. Detta är med syftet att undersöka om, och hur, lagändringen lex Lilla hjärtat bidragit att främja barns rättigheter när överklagande av vård enligt 2 § LVU har prövats.

1.3 Frågeställningar

För att besvara undersökningens syfte används följande frågeställningar:

- * Vad motiverar att avslå, respektive senare bifalla, överklagandet av vård enligt 2 § LVU i rättsfallet Lilla hjärtat?
- * Vad motiverar att avslå överklagande av vård enligt 2 § LVU före, respektive efter lex Lilla hjärtat?
- * På vilket sätt framkommer barnets bästa och barnets delaktighet i domar där överklagan av vård enligt 2 § LVU avslagits före, respektive efter lex Lilla hjärtat?

2. Forskningsläget

Under följande avsnitt presenteras tidigare vetenskaplig forskning med relevans för undersökningens syfte. Med tanke på att fallet och lagändringen Lilla hjärtat är relativt nytt, var tillhörande forskning begränsad. Däremot lyfter detta avsnitt fram andra aspekter som är relevanta i förhållande till barns rättigheter. Dessa aspekter är kopplade till barnkonventionen, barnets bästa, och LVU-lagstiftningen. Lilla hjärtat är ett svenskt rättsfall relaterat till svensk lagstiftning, vilket kan vara en anledning till att den internationella tidigare forskningen om detta fall var knapp. Därför valde vi att använda internationell tidigare forskning för att belysa hur olika aspekter ur barnkonventionen påverkar barn i Sverige, från ett internationellt perspektiv. Den internationella forskning som använts är en artikel av norska författare, samt en artikel skriven av en nederländsk författare, som båda undersökte olika aspekter ur barnkonventionen och hur dessa tas i beaktande i svensk rätt.

För att hitta relevant vetenskaplig forskning har datasökbaserna LUBsearch och EBSCOhost använts. För att säkerställa att forskningen är av vetenskaplig art och relevant i tid har samtliga sökningar gjorts med alternativet peer reviewed, samt filtrerade att endast visa resultat som är högst fem år gamla, det vill säga 2019 - 2024. De sökord som använts för att hitta relevanta resultat är: "LVU", "Lex Lilla hjärtat", "Lilla hjärtat" AND "tvångsomhändertagande", och "barnkonventionen". För att hitta internationell forskning har följande sökord använts: "the Convention on the Right's of the Child" AND "Sweden".

2.1 Reflektioner om LVU före, under och efter Lilla hjärtat

Att stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som omfattas av LVU har länge varit av stort intresse i samhällsdebatten i Sverige. Regeringen har under åren tillsatt flera utredare med syftet att se över gällande lagstiftning och stärka barnrättsperspektivet (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, ss. 694-700). Trots utredningar och förslag mynnade aldrig någon av förslagen ut i någon lagstiftning. Det var inte förrän några år senare, samtidigt som Lilla hjärtat var aktuell för tvångsvård, som det kom ett nytt lagförslag om en ny LVU-lagstiftning (SOU 2015:71). Dock utmynnade detta lagförslag endast i några mindre ändringar i lagen och låg för övrigt orört fram tills ytterligare några år senare, efter Lilla hjärtats bortgång (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, ss. 688-689). I efterhand finns det flera olika uppfattningar och tolkningar om vad det var som gick snett i fallet med Lilla

hjärtat, men det har också riktats en kritisk blick mot LVU-lagstiftningen i allmänhet (ibid, s. 703). I debatten finns det i huvudsak tre aspekter som anses bära ansvaret för situationen som uppstod och utgången i fallet Lilla hjärtat: aktörerna, lagstiftningen och riskerna (ibid, s. 704).

För det första har huvudansvaret för utgången i fallet lagts på de inblandade aktörerna, som kritiker menar ska ha fattat flera felaktiga beslut som på ett eller annat sätt lett till Lilla hjärtats bortgång (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, s. 704). Det har bland annat framförts kritik gentemot att nämndens möjlighet att ansöka om flyttningsförbud eller om tvångsvård på nytt inte tillvaratogs (ibid, s. 682). Kritiken avser också att flickans egen uppfattning om sin tillvaro och relationer borde samlats in och tagits större hänsyn till i det beslut som togs (ibid, s. 706).

För det andra riktades kritik gentemot att Lilla hjärtats behov inte tillgodosågs i förhållande till den rådande lagstiftningen. Kritiker menade att lagstiftningen hade svårt att väga mellan olika intressen, och att det vid förhandling om vård enligt LVU ska upphöra, stod mellan föräldrars rätt till sina barn och barns rätt att återförenas, eller inte, med sina föräldrar. Det kunde tolkas som att föräldrarätten går framför barnrätten, vilket ledde till att barnets bästa blev frånräknat (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, s. 704).

Avslutningsvis menade en del kritiker att det ibland kan inträffa händelser och katastrofer som inte går att skylla någon för, och som är utanför samhällets kontroll. Det handlade om en uppfattning om att tvångsvård av barn grundar sig på komplexa och komplicerade riskbedömningar, som inte alltid går att garantera ett lyckligt slut på (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, s. 704). Däremot finns det idag verktyg att ta till för att minska risken för att fel ska inträffa, exempelvis socialnämndens skyldighet att utreda vid ansökningar eller anmälningar som kan tänkas leda till åtgärder (ibid, ss. 708-709).

Familjehemmet för Lilla hjärtat hade uppfattningen att Lilla hjärtats placering var en uppväxtplacering (Östlund, Gustafsson & Wejedal. 2021, s. 911). Även om uppväxtplaceringar inte är ett erkänt eller rättsvetenskapligt uppmärksammat fenomen är det inte ovanligt förekommande i officiella dokument (ibid, s. 917). Uppväxtplaceringar krockar å ena sidan med återföreningsprincipen, eftersom socialtjänsten från början bestämt att inte arbeta för återförening. Samtidigt, om problematiken i hemmiljön både är allvarlig och bestående, kan intresset vara att bevara barnets kontinuitet, vilket även det anses svårförenligt

med en permanent placering (ibid, ss. 912-913). Det är svårt att rättvist avväga vem som ska bära bevisbördan, eftersom vården riskerar att upphöra för tidigt om socialnämnden bär bevisbördan, medan den riskerar att hålla kvar barnet i tvångsvården längre tid än motiverat om ansvaret läggs på föräldrarna. Genom beviskrav kan denna balans bli enklare att hantera på skalan å ena sidan återföreningsprincipen, och å andra sidan varaktighetsintresset (Gustafsson, Wejedal & Östlund. 2020, ss. 708-709). Efter Lilla hjärtat-tragedin har fokus skjutits längre från återföreningsprincipen, och riktat sig allt mer mot kontinuitetsprincipen, som i debatten ansetts medföra en förstärkning av barnets bästa (Östlund, Gustafsson & Wejedal. 2021, s. 913).

2.2 En utvärdering av barnkonventionens integrering i svensk lag

Förutom lex Lilla hjärtat har det i modern tid gjorts andra ändringar i svensk lagstiftning. Barnkonventionen som ratificerades av Sverige år 1990 är en av dessa ändringar. En lag som särskilt uppmärksammades i samband med anpassningen var föräldrabalken, där specifikt barnkonventionens artikel 3 om barnets bästa lyftes fram som en överordnad princip. Detta skulle göras med hjälp av ett barnperspektiv, som i sin tur skulle säkerställas genom att låta barn komma till tals i frågor som rör dem. Detta betonas i barnkonventionens tolfte artikel (Rejmer & Bergman 2019, s. 80). Vid föräldrabalkens anpassning av barnkonventionens artikel 3 och 12, väcktes intresset hos två norska författare att undersöka huruvida barnets bästa respektive rätt till delaktighet togs hänsyn till i vårdnadsfrågor i Sverige (ibid, ss. 70-71). Rejmer och Bergmans (2019, s. 80) resultat visar att det var ovanligt förekommande att föräldrar hindrade sina barn från att komma till tals. Däremot förekom det i större utsträckning att socialtjänst och domstol förhindrade barns delaktighet i vårdnadsfrågor. Detta kunde förklaras av bristande förutsättningar, resurser och kommunikationssvårigheter (ibid, s. 80). Därmed konstaterar Rejmer och Bergman (2019, s. 81) att föräldrabalken inte anpassats efter barnkonventionen.

Som följd av kritik, framförd av bland annat barnrättskommittens rapport från år 2015, angående att anpassningen av lagstiftningen inte fått eftersträvd effekt, gäller barnkonventionen sedan januari 2020 som svensk lag (Rejmer & Bergman 2019, ss. 69-70). Drygt fyra år efter lagens införande har vissa försök gjorts att beskriva rättsutvecklingen efter inkorporeringen, för att uppmärksamma vad som hänt, respektive inte hänt, från att ha varit en

konvention till att gälla att vara juridiskt bindande i svensk lagstiftning. En aspekt som lyfts fram är att det i nyare prejudikat nämns barnets bästa, men däremot framkommer i de flesta fall inga närmare specifikationer vad denna princip innebär. Därmed konstateras att inkorporeringen ännu inte haft stor betydelse för praxisutvecklingen (Leviner 2024, s. 29).

Ytterligare en aspekt av barnkonventionen som uppmärksammats är på vilket sätt konventionens tolfte artikel tas hänsyn till i frågor om skydd mot våld (Quarles van Ufford 2023, s. 756). Det har visat sig att barnets rätt till deltagande och skydds rättigheter kan tolkas som motsatser och har i bland annat internationell forskning kallats för "skyddsparadoxen" (ibid, s. 771). Å ena sidan fanns det en syn på barn som inkompetenta och sårbara, där deras behov av skydd tolkades som ett skydd mot deltagande och ansvar vid beslut. Å andra sidan har barn också setts som självständiga, där dock deras förmåga att tala för sina egna intressen efter att ha blivit utsatta inte tagits hänsyn till (ibid, s. 771). Detta har, trots rättigheterna som framkommer i lagen, inte resulterat i tillräckliga möjligheter till deltagande för barnen, eller tillräcklig tillgång till skydd och stöd efter våldsutsatthet (ibid, s. 770). Å andra sidan finns det de fall där barnkonventionens roll uttryckligen betonats (Leviner 2024, s. 29). För att kunna avgöra barnets bästa har i dessa fall stort fokus lagts på varje enskilt barns situation, samt har barnets intressen och rättigheter inte uteslutits på grund av andra omständigheter, utan snarare har diskussioner förts om hur dessa kan balanseras mot andra intressen (ibid, ss. 30-31).

2.3 Det dolda rekvisitet "insikt"

Vid beslut om beredande av vård enligt LVU finns det skrivna rekvisit som ska uppfyllas. Rekvisiten för att vård enligt LVU ska beredas framkommer i 1, 2 och 3 §§ LVU. 1 § framhåller att om någon av de situationer som framförs i 2 eller 3 §§ LVU föreligger, samt om vården inte kan ges på frivillig väg med samtycke från den unges vårdnadshavare, eller av den unge själv från det att denne fyllt 15 år, ska vård beredas (SFS 2022:664). Av 2 § framkommer att vård ska beredas om det finns en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling ska skadas på grund av bristande omsorg, förekommande av våld eller andra förhållanden i hemmet (SFS 2003:406). 3 § gör gällande att vård ska upprättas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk genom missbruk, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende (SFS 2006:896). Däremot är denna paragraf inte relevant för denna undersökning.

Upphörande av vård enligt LVU regleras av 21 § LVU (SFS 2022:664), som framför att vården ska upphöra när vård med stöd av denna lag inte längre behövs. Däremot får vård enligt 2 § inte upphöra förrän omständigheterna som föranledde vården förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Det framkommer i tidigare forskning att det under vårdtiden och vid beslut om vårdens upphörande finns oskrivna rekvisit som kan få stor betydelse för huruvida vården ska fortsätta. Detta oskrivna rekvisit är insikt (Wejedal, Östlund & Gustafsson 2022, ss. 126-127). Trots att insikt inte ensamt motiverar tvångsvård, finns det enligt författarna ingen möjlighet att samtycka till frivillig vård om föräldrarna inte förstår det bakomliggande behovet av vården. För att underlätta på lång sikt menar författarna att samarbetsviljan blir, samt förmågan till insikt, under vårdtiden central. Därmed blir insiktsförmågan relevant även när frågan om upphörande av tvångsvård blir aktuell. Det tillmäts betydelse eftersom insikt tyder på att liknande omsorgsbrister inte kommer att förekomma igen (ibid, s. 127). Trots att omsorgsbristerna som föranledde vårdbehovet har upphört, kan brist på tillräcklig insikt tolkas som en fortsatt risk för barnet, vilket motiverar fortsatt tvångsvård. Det innebär även att föräldrar som visar insikt i omsorgsbristerna, trots att dessa kvarstår, kan leda till att LVU upphör när vårdbehovet kan tillgodoses via frivilliga insatser (ibid, s. 127).

Insiktskravet påverkar därtill andra aspekter. Vid den inledande riskbedömningen har föräldrarnas insiktsförmåga inflytande både inom den retrospektiva bedömningen i form av riskfaktorer, samt den prospektiva bedömningen i form av riskprognoser (Wejedal, Östlund & Gustafsson 2022, ss. 134-135). Tanken är att bristande insikt får konsekvenser, och det finns rädsla att en förälder som har svårigheter att se konsekvenserna av konkreta samt abstrakta riskfaktorer, inte heller kommer att kunna förutse framtida risker. Utöver detta tyder formuleringar i domskälen på att insikt är en graderad skala. I domskälen förekommer att föräldern har inte fått full insikt, inte visar någon insikt eller har bristande insikt (ibid, s. 145).

3. Teori

Under följande avsnitt presenteras de teoretiska ramverk som den insamlade empirin analyserats utifrån. Först ges en kortfattad introduktion till den vetenskapsteori som använts som utgångspunkt, socialkonstruktivism, följt av en redogörelse för det huvudsakliga perspektiv som använts för att analysera det insamlade materialet, barnperspektivet. Utifrån barnperspektivet har två centrala begrepp valts ut, barnets bästa och barnets delaktighet, som slutligen presenteras.

3.1 Socialkonstruktivism

Denna undersökning har jämfört något mellan hur det var förr, med hur det är nu, efter att det skett en förändring i lag. Wenneberg (2001, s. 11) beskriver att socialkonstruktivismen utgår från att verkligheten är socialt konstruerad. Detta innebär att den verklighet som individer uppfattar, är uppbyggd genom olika sociala samspel och sammanhang (ibid, s. 11). Vidare menar Burr och Dick (2017) att socialkonstruktivismens kärna är att så som vi förstår och uppfattar världen och händelser inom världen, är ett resultat av hur världen representeras via språket. Språket i sin tur är en produkt och beroende av den tid och rum vi lever i, och kan kallas för en social konstruktion. Således finns det ingen garanti att så som det en gång varit kommer det alltid att förbli. Det finns inte någon slutgiltig och absolut kunskap, utan den kunskap och förståelse vi har formas av sociala konstruktioner, det vill säga de diskurser som finns i samhället och är tids- och rumsberoende (ibid). Den kunskap, de begrepp och kategorier vi använder är utformade i interaktionen med andra, och uppdateras efterhand som vi skapar nya erfarenheter och sammanhang (Dahlin-Ivanoff 2015, s. 82). Det innebär att något som en gång i tiden förstås och uppfattas på ett sätt, kan idag uppfattas på ett helt annat sätt, beroende på människors interaktioner, erfarenheter och behandling av språket (ibid). Mot denna bakgrund bidrar socialkonstruktivismen till att synliggöra hur samhället konstruerar fundamentala aspekter i domslut som rör barn, med tanke på att dessa aspekter kan se annorlunda ut utifrån tid och rum (Wenneberg 2001, s. 62).

Socialkonstruktivism härstammar från flera olika källor kopplade till filosofi, psykologi och sociologi (Burr 2015, ss. 12-19), och är vanligt förekommande inom ämnen som rör världen, samhället och människan (Wenneberg 2001, s. 10). Vi kan inte på egen hand formulera en

absolut sanning för det sammanhang denna undersökning vill analysera. Genom att använda ett socialkonstruktivistiskt perspektiv vill vi förstå de sociala konstruktioner i just de sammanhang som är intressanta för denna undersökning, relaterat till de specifika teman vi vill analysera i domarna. Däremot riktas kritik mot denna vetenskapsteori med argumentet att det inte finns någon absolut sanning om världens natur, vilket leder till att det kommer att finnas olika åsikter och synsätt om vad som är sant eller falskt, rätt eller fel (Burr & Dick 2017). Risken finns att socialkonstruktivism används som en bortförklaring för meningsskiljaktigheter, när dessa meningsskiljaktigheter i själva verket kan bero på skillnader i politiska åsikter och maktpositioner (ibid).

3.2 Barnperspektiv

Barndomen ses som en social konstruktion som kommer att ha olika betydelser i olika tider på grund av bland annat kulturellt bestämda regler (Halldén 2005, s. 6). Barnperspektivet härleds till de skandinaviska ländernas välfärdsservice samt barn- och mödravård, och enligt Sommer, Pramling Samuelsson och Hundeide (2011, s. 17) ingår perspektivet i en skandinavisk familjepolitisk tradition som universalmodell för barn. Begreppet barnperspektiv är mångfacetterat och kan ha olika innebörd beroende på vilket sammanhang det används i. Sommer, Pramling Samuelsson och Hundeide (ibid, s. 39) definierar barnperspektiv i vardagsspråk som ett sätt att se på barn, men i forskningssammanhang kräver det en snävare definition som vi återkommer till nedan. Begreppet kan användas i en rad olika kontexter och att påstå sig ha ett barnperspektiv låter i sig positivt, men risken finns att det får en betydelse där innebörden anses självklar. Detta kan enligt Halldén (2009, ss. 5-6) leda till att det går att påstå sig använda ett barnperspektiv för att det låter positivt och för att gynna enande, utan krav på vidare precisering (ibid, s. 6). Perspektivet förekommer ofta i kontexter som rör barnomsorgen och framförallt förskolepedagogik (Sommer, Pramling Samuelsson & Hundeide 2011, s. 21). Den har även stor betydelse inom sociologin, antropologin, i utbildningssammanhang och olika barnrelaterade yrken (ibid, s. 39). Trots att perspektivet å ena sidan används inom pedagogiken för att exempelvis förstå barns begreppsbyggnad och läroprocesser (Halldén 2009, s. 11), kan det å andra sidan användas som ett ideologiskt begrepp för att belysa termer som barnets bästa och delaktighet (ibid, ss. 5-6). Med denna anledning har bedömningen gjorts att perspektivet är lämpligt och applicerbart även utifrån denna undersökningens syfte, eftersom det bidrar till att uppmärksamma barnets rättigheter i förvaltningsrättens domslut.

Den mer snäva definitionen av barnperspektiv som används inom forskning, som är utgångspunkten för denna undersökning, innefattar vuxnas försök att förstå mer om barns uppfattningar och erfarenheter (ibid, s. 39). Framförallt gällande små barn kan vuxna inte förstå den subjektiva värld de lever i, och måste därför skapa den för att kunna förstå. Detta kan göras genom att exempelvis, med hjälp av fantasi, observera och tolka barns handlingar för att skapa en förståelse för hur de uppfattar sin sociala omvärld (ibid, s. 39).

Barnperspektivet enligt Sommers, Pramling Samuelsson och Hundeide (2011, s. 40) innefattar vuxnas uppfattningar, insikter och konstruktion av barnens erfarenheter. Detta perspektiv blir intressant för denna undersöknings sammanhang, eftersom barnets egen mening i de flesta förvaltningsrättsliga domarna framhävs. Däremot är det inte garanterat att barnets mening går hand i hand med utgången, eftersom, efter att barnets röst blivit hörd, fylls detta på av socialnämndens, barnets rättsliga ställföreträdare och förvaltningsrättens bedömning av vad utgången kommer att bli.

Syftet i denna undersökning betonar barns rättigheter. Med rättigheter avses här barnets bästa och barnets delaktighet. Dessa är två begrepp som även uppmärksammas inom barnperspektivet (Sommer, Pramling Samuelsson & Hundeide. 2011, s. 17, 259), och som kommer utgöra utgångspunkten för denna undersöknings analysavsnitt, och ges närmare redogörelse för nedan.

3.2.1 Barnets bästa och delaktighet - ett omsorgs- och delaktighetsperspektiv

Synen på barnet och i vilken position barnet placeras i av samhället kan få betydelse för hur barnet blir bemött och behandlat i olika sammanhang. Barn kan å ena sidan ses som ett objekt i behov av skydd och omsorg, eller å andra sidan som ett subjekt som delaktiga aktörer (Kläfverud 2021, s. 31). Det finns emellertid ett tvetydigt förhållande mellan perspektivet på barn som objekt, eller aktörer (ibid, s. 42). Eriksson och Näsman (2011, s. 24) kallar denna tvetydighet för omsorgs- och delaktighetsperspektivet.

Barnkonventionen sammanfattar barns rättigheter genom 54 artiklar. Bland dessa rättigheter ingår rätten till skydd och delaktighet. I barnkonventionen framställs artikel 3 och 12 som två av konventionens grundpelare. Artikel 3 talar om att barnets bästa ska beaktas i samtliga beslut som rör barnet. Det innebär att alla åtgärder och beslut i första hand ska tas utifrån vad som bedöms vara det bästa för det enskilda barnet, och måste bedömas i varje enskilt fall. I

barnkonventionens tolfte artikel uttrycks barnets rätt att uttrycka sin mening och få sin röst hörd i frågor som rör dem. Däremot ska hänsyn tas till barnets ålder och mognad. Det innebär således en rätt för barnet att i rättsliga ärenden, antingen själv eller via någon som företräder dem, ges möjlighet att göra sin röst hörd (Unicef 2024). Principen om barnets bästa finns även att hitta i § 5 st LVU, där det framkommer att beslut enligt lagen ska tas med vad som är bäst för barnet i beaktande (SFS 1990:52).

Forskare framhäver att barnkonventionen har en syn på barn som objekt i behov av skydd, samtidigt som barnen lyfts fram som subjekt och kompetenta rättighetsbärare (Kläfverud 2021, s. 42; Ponnert 2015, s. 49). Det innebär att den tvetydiga synen på barn och förhållandet mellan å ena sidan ett omsorgsperspektiv, och å andra sidan ett delaktighetsperspektiv, även ter sig i barnkonventionen. Det finns en spänning mellan synen barn och deras behov av omsorg och skydd, samt barn och deras rättigheter och rätt till delaktighet (Kläfverud 2021, s. 42). Denna spänning leder till att det finns olika sätt för vuxna och professionella att tolka exempelvis barnets bästa och barnets delaktighet, beroende på vilken syn den professionella har på barnet. I lagstiftningen ska barn betraktas både som omsorgsobjekt och rättighetssubjekt. Båda termer har olika innebörd, men samtidigt en positiv värdeladdning med ord som omsorg, respektive rättighet (Ponnert 2015, s. 49). Med tanke på att barnets bästa inte är formulerat i ord, utan ska bedömas i varje enskilt fall, finns det här ett handlingsutrymme för professionella att bedöma vad respektive barns bästa är. Detta behöver nödvändigtvis inte gå hand i hand med barnets vilja utifrån sin delaktighet (ibid, s. 49). Vidare förklarar Ponnert (ibid, s. 51) att barnets talan och delaktighet i processer kan tolkas som en subjektiv syn, men om det därefter är vuxna som kommer fatta beslut kan det tolkas som en objektiv syn på barnet.

Genom att i analysen använda ett omsorgs- och delaktighetsperspektiv, vill vi förstå hur de professionella resonerar om barnets rättigheter i domsluten.

4. Metod

Nedan redogörs samtliga aspekter för som rör undersökningens metod. Avsnittet inleds med en redogörelse för metodologiska överväganden samt beskrivning av datainsamling, urval och urvalsmetod. Därefter följer en argumentation för undersökningens och metodens tillförlitlighet samt beskrivning av analysens tillvägagångssätt. Avslutningsvis diskuteras etiska överväganden och principer, tillsammans med en kort beskrivning av arbetsfördelningen genom undersökningens gång.

4.1 Metodologiska överväganden

Undersökningens syfte avser att undersöka om, och i sådana fall hur, lagändringen lex Lilla hjärtat bidragit att främja barns rättigheter när överklagande av vård enligt 2 § LVU har prövats. Undersökningen bygger på en kvalitativ ansats i form av en tematisk och komparativ innehållsanalys. Vi har valt en kvalitativ ansats eftersom den har möjliggjort en djupare analys av och jämförelse mellan domsluten, vilket vi menar behövs för att kunna besvara undersökningens syfte och frågeställningar. Analysen har baserats på förvaltningsrättens bedömning och avgörande vid överklagan av vård enligt 2 § LVU mellan år 2021 och 2024. Detta är med hänsyn till barnkonventionens inkorporering i svensk lagstiftning år 2020, eftersom det var sannolikt att domar som var aktuella innan inkorporeringen, kunde se annorlunda ut. Eftersom vi i en kvalitativ metod endast väljer att analysera en liten del av populationen, finns en begränsning i att vi inte kan uttala oss om att resultatet är representativt för hela populationen (Bryman 2018, s. 216).

4.2 Datainsamling, urval och urvalsmetod

Datainsamlingsmetoden i denna undersökning syftar till insamling av de offentliga dokumenten. Dokumenten som avses är domslut gällande överklagan av vård enligt 2 § LVU. För att få tillgång till de domar som undersökningen har undersökt kontaktades Stockholms förvaltningsrätt skriftligt via mail, där domslut avseende upphörande av vård enligt 2 § LVU efterfrågades. De kriterier som önskades, utifrån undersökningens syfte, var fem domslut mellan 1 januari 2020 till 30 juni 2022, fem domslut mellan 1 juli 2022 och framåt, samt enbart domslut som behandlar upphörande av vård enligt 2 § LVU. Arkivet uppgav att det inte finns möjlighet att göra sökningar på specifikt innehåll i domar. Det resulterade i att de

slumpmässiga urval av domar som tilldelades enbart är domar som avslagit överklagan av 2 § LVU.

Vidare besöktes Malmös förvaltningsrätt samt genomfördes en sökning på JUNO i strävan att komplettera de domslut som Stockholms förvaltningsrätt skickade ut. Vid Malmös förvaltningsrätt togs det del av 84 domar med målkod 19/57, Upphörande av vård LVU (1990:52), samt 155 domslut med målkod 19/01, lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vården av unga, mellan januari 2021 och april 2021. Detta gjordes med syftet att undersöka om de domar som skickades från Stockholms förvaltningsrätt var tillräckligt omfattande. Målkod 19/57 uppkom under sommaren 2022 vilket var anledningen till att båda målkoder nyttjades. Domarna som tillgängliggjorts innehöll endast ett domslut där överklagan av vård enligt 2 § LVU bifölls. Utifrån syftet undersökningen avser undersöka hade det varit idealt att analysera flera domar som bifallits för att kunna göra mer omfattande jämförelser, men på grund av att det inte fanns möjlighet att göra en mer detaljerad sökning var materialet för omfattande och tidskrävande för att förvaltningsrätten skulle kunna ge oss tillgång till ytterligare material. Dessutom fanns det inte möjlighet att få tillgång till förvaltningsrättsliga beslut via JUNO, vilket är anledningen till att detta inte använts som metod för datainsamling.

Undersökningens urval består av totalt 12 domar. 10 domar är från Förvaltningsrätten i Stockholm, där överklagan av vård enligt 2 § LVU blivit avslagna. En dom är från Förvaltningsrätten i Linköping, som avser när Lilla hjärtats föräldrars överklagan resulterade i avslag, och en dom är från Kammarrätten i Jönköping där Lilla hjärtats föräldrars överklagan resulterade i bifall. För att få tillgång till domarna som avser Lilla hjärtat och hennes föräldrar, kontaktades Linköpings förvaltningsrätt skriftligt via mail för att få tillgång till beslutet som resulterade i avslag, och för att få tillgång till det beslut som resulterade i bifall kontaktades Kammarrätten i Jönköping. Eftersom vi inte hade något målnummer efterfrågade vi att få tal del av de domar som rör "Lilla hjärtats" fall. Något bortfall förekommer inte eftersom vi på egen hand efterfrågat ett visst antal domar och sedan fått tillgång till dem. Insamlingen av data genomfördes utifrån ett målstyrt urval. Det målstyrda urvalet innebär att empirin som ligger till grund för undersökningen har valts ut med forskningsfrågorna i åtanke (Bryman 2018, s. 495).

Med hänsyn till de etiska principerna, se avsnitt om forskningsetik nedan, har domarna endast presenterats genom det datum som domen blev meddelad. För att underlätta läsningen

har vi valt att tilldela varje dom en kod. Nedan redogörs för samtliga domar och den kod som domen kommer att hänvisas till i analysen.

Innan lex Lilla hjärtat

Datum:	Ålder på barnet:	Instans:	Utgång i dom:	Kod i analys:
2021-10-18	12 år	Förvaltningsrätten	Avslag	I1
2021-11-02	3 & 3 år	Förvaltningsrätten	Avslag	I2
2021-11-08	8 år	Förvaltningsrätten	Avslag	I3
2022-06-21	15 år	Förvaltningsrätten	Avslag	I4
2022-06-28	6 år	Förvaltningsrätten	Avslag	I5

Efter lex Lilla hjärtat

Datum:	Ålder på barnet:	Instans:	Utgång i dom:	Kod i analys:
2023-08-28	11 år	Förvaltningsrätten	Avslag	E1
2023-09-20	12 & 14 år	Förvaltningsrätten	Avslag	E2
2024-01-17	Skyddad identitet	Förvaltningsrätten	Avslag	E3
2024-02-16	16 år	Förvaltningsrätten	Avslag	E4
2024-03-05	11 månader	Förvaltningsrätten	Avslag	E5

Domar avseende Lilla hjärtat

Datum:	Ålder på barnet:	Instans:	Utgång i dom:	Kod i analys:
2018-05-17	2 år	Förvaltningsrätten	Avslag	L1
2018-09-20	2 år	Kammarrätten	Bifall	L2

4.3 Tillförlitlighet

För att en undersökning ska anses tillförlitlig ska vissa kriterier uppfyllas. Inom kvantitativ forskning benämns dessa reliabilitet och validitet. Motsvarigheten inom kvalitativ forskning består av trovärdighet, pålitlighet, överförbarhet samt möjligheten att styrka och konfirmera (Bryman 2018, ss. 465-467). För att säkerställa trovärdigheten är det viktigt att visa att undersökningen skett på ett regelriktigt sätt (ibid, s. 467). Denna undersökning har under alla

dess stadier stämt av sitt innehåll med tidigare forskning och etiska principer för att säkerställa att det som framgår i analysen är koherent till resterande innehåll. Med tanke på att denna undersökning är utformad av två författare öppnar det också upp möjlighet att validera, samt verifiera informationen mellan varandra för att säkerställa undersökningens trovärdighet.

Pålitlighet i vetenskaplig forskning handlar om att läsare ska kunna ta del av forskningsprocessen (Bryman 2018, s. 468). Fullständiga och tydliga beskrivningar av processen ger möjlighet för läsaren att på egen hand granska de tillvägagångssätt med tillhörande resonemang för att bedöma kvaliteten (ibid, ss. 468-469). Därför har denna undersökning strävat efter att genomgående upprätthålla en transparens, vilket görs genom att i detta metodavsnitt redogöra för ställningstaganden och val som gjorts under arbetets gång. Med hänsyn till att denna kvalitativa undersökning är avgränsad att undersöka tio domar från Stockholms förvaltningsrätt, en dom från Linköpings förvaltningsrätt och en dom från Kammarrätten i Jönköping, inom ett visst tidsspann, har det varit svårt att redogöra för generaliserbarheten för alla domar. Däremot, med hjälp av detaljerade beskrivningar, motiveringar och redogörelser angående undersökningens tillvägagångssätt, tillsammans med ett stort fokus på citering i resultatet av vad som framkommit i den insamlade empirin, ger även det möjlighet för läsaren att på egen hand bedöma innehållet och generaliserbarhet. Detta ökar således sannolikheten för överförbarhet (ibid, ss. 467-468).

I vetenskaplig forskning är det viktigt att som forskare inte själv påverka resultatet i någon riktning (Bryman 2018, s. 470). Denna undersökning grundar sig på en induktiv metod, där ett förutsättningslöst förhållningssätt inför resultatet vidtagits. Den induktiva metoden innebär att teorin formuleras utifrån mönster och fenomen som kan utläsas i resultatet (ibid, ss. 49-50). Således ska det inte finnas utrymme för personliga värderingar eller specifik teoretisk inriktning att påverka resultatet, vilket vi var medvetna om och försökt undvika. Resonemangen som förts är att oavsett vad resultatet visar, det vill säga om den komparativa analysen visar att det blivit skillnad, respektive inte någon skillnad, ger det upphov till diskussion. För övrigt har det genomgående funnits strävan att hålla distans gentemot materialet för att inte påverka utgången av analysen. Detta har möjliggjorts genom att den förförståelse i ämnet som vi har, endast grundar sig på den allmänna diskussionen i ämnet och det empiriska material som samlats in under processens gång.

4.4 Analysmetod

Att utgå från ett induktivt förhållningssätt har ansetts lämpligt med tanke på att det i domarna funnits flera olika aspekter att lägga fokus på, vilket kan innebära olika teorier beroende på vad fokus hamnar på. Att gå in med ett förutsättningslöst förhållningssätt har inneburit att det på förhand upprätthållits en strävan efter att inte ha någon förväntan på vilket resultat som kommer att genereras utifrån empirin. Det är då inte garanterat och uppenbart vilka aspekter som ska vara i huvudfokus i just denna undersökning, vilket är varför materialet först fick tala fritt för att sedan under kodning låta vissa specifika teman komma fram.

Analysmetoden består av en komparativ och tematisk innehållsanalys. Komparativ innehållsanalys inom en kvalitativ metod innefattar att använda en likartad metod för att granska två skilda fall. Metoden innebär även ett jämförande tänkande, där tanken är att kunna utveckla större förståelse för något om det jämförs med något som är annorlunda (Bryman 2018, s. 102). I denna undersöknings fall har användandet av en jämförande metod inneburit att läsa domsluten som inträffat innan lagändringen lex Lilla hjärtat, för att därefter läsa de domslut som inträffat efter att lagändringen trädde i kraft, för att avslutningsvis jämföra dem. Syftet med att använda en komparativ analysmetod har således varit att ha möjlighet att utläsa likheter och skillnader i domsluten från respektive datum. Detta är i sin tur för att ha kunnat förstå på vilket sätt lagändringen förändrat förutsättningarna för barnets rättigheter i ett förvaltningsrättsligt sammanhang.

I en tematisk innehållsanalys är målet att uppnå olika kategoriseringar av sådant som väckt intresse under insamlingen av empiri (Bryman 2018, ss. 367-368). Ett tema kan exempelvis vara kategorier som urskiljs utifrån den insamlade empirin, eller en grund för teoretisk förståelse av empirin (ibid, s. 703). Olika teman som återfinns i empirin kan således utgöra olika kategorier vid en analys (ibid, ss. 367-368). De teman som varit mest intressanta för denna undersökning har varit sådant som upprepats genomgående i domarna, samt likheter och skillnader vilka har varit relevanta utifrån undersökningens syfte och frågeställningar (ibid, s. 705). Den tematiska analysmetoden har använts för att kunna finna olika mönster som går att urskilja i förvaltningsrättens domslut, för att kunna kombinera dessa teman med den komparativa analysmetoden, och kunna jämföra hur temana kommit till uttryck i domsluten innan och efter lagändringen lex Lilla hjärtat.

4.5 Tillvägagångssätt

Efter det empiriska materialet samlats in, påbörjades bearbetningen av denna samt förberedelse inför analys. Kodningen av materialet har skett med inspiration från Brymans modell för kodning i kvalitativ dataanalys (Bryman 2018, ss. 698-700). Det första vi gjorde var att sortera materialet efter datum för att sedan kunna läsa igenom det i kronologisk ordning. Under den initiala läsningen fördes inga anteckningar, eftersom syftet med läsningen var att skapa en överblick av det material vi fått tillgång till. Nästa steg var att läsa igenom domsluten ytterligare en gång, men denna gång med syftet att notera observationer och reflektioner från materialet i marginalen. Noteringarna innefattade nyckelord, formuleringar som stack ut eller andra förekommanden som fick oss att reagera. Samtidigt som det empiriska materialet bearbetades och kodades, upptäcktes mönster, som sedan blev teman i analysen. De begrepp vi valde att ta fasta på var insikt, eftersom detta redan blivit diskuterat i tidigare forskning, samt barnets rättigheter. Barnets rättigheter inspirerade oss att lägga fokus på framställandet av barnets bästa och barnets mening, eftersom även dessa blivit diskuterade i den tidigare forskningen. Med tanke på att vårt syfte med undersökningen dessutom är att göra en jämförelse mellan domstolsbesluten som inträffat innan, respektive efter lagändringen, var det relevant att läsa mer ingående under rubriken "förvaltningsrättens bedömning". Citat från empirin valdes ut med avsikt att agera belegg för de teman vi urskiljt.

För att kunna förstå den insamlade empirin och de teman som kodats fram, påbörjades, efter den första bearbetningen av materialet, sökandet efter teori. Temana som valdes ut utifrån materialet, uppkom utifrån mönster som identifierats under läsningens gång. Däremot upptäcktes även mönster i de olika temana, där frågan uppkom hur dessa mönster kunde gå att förstå och förklara. Vi la märke till hur resonemangen i domarna skilde sig, även fast de utgår från samma lagstiftning, vilket förde vår tanke till teorier som kan förklara olikheter i olika sammanhang. Detta ledde oss till slut till socialkonstruktivism. Två av temana som valdes ut handlade om barnets rättigheter, där funderingen uppkom hur vi kan förstå hur de professionella talar om denna aspekt. Detta ledde oss till ett barnperspektiv. I analysen har vi använt teori för att se hur de teman vi valt ut är socialt konstruerade, där den tidigare forskningen har kommit in och bekräftat eller sagt emot de resonemang som framförts.

4.6 Forskningsetik

Forskningsetik handlar om att säkerhetsställa att en undersökning har skett på ett rätt och riktigt sätt. Det bygger på etiska principer som behandlar följande teman: frivillighet, integritet, konfidentialitet och anonymitet (Bryman 2018, s. 170). Inom dessa teman åligger följande krav: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (ibid, ss. 170-172; Eldén 2021, ss. 30-31). Det är utifrån dessa krav som den etiska övervägningen har skett.

Informationskravet och samtyckeskravet är två aspekter som inte varit nödvändiga att applicera på denna undersökning. Dessa principer ställer krav på att informera deltagarna om undersökningens syfte, sina rättigheter, det tänkta användandet av materialet som samlas in samt betoning av deltagarnas frivilliga medverkan (Eldén 2021, s. 30). Anledningen till att detta inte har varit relevant i denna undersökning är att dennes empiri består av offentliga handlingar (Tryckfrihetsförordningen kap. 2). Detta innebär att informationen som nyttjas i denna undersökning är tillgänglig för allmänheten, vilket medför att de som deltar i den, det vill säga de individer som omnämns i domarna, varken blivit informerade om syfte eller själva kan bestämma om de vill delta. Därav finns inte behovet att informera eller få samtycke från de berörda parterna, men ambitionen har varit att trots detta hantera uppgifterna med försiktighet och respekt.

Konfidentialitetskravet innebär att uppgifter om deltagarna som ingår i undersökningen ska hanteras med största möjliga konfidentialitet (Eldén 2021, ss. 30-31). Utifrån följande krav, och med hänsyn till integritet och privatlivet hos de inblandade, har samtliga domslut avidentifierats i största möjliga mån, med undantag för barnet i frågas ålder vid tillfället av domen. Ålder är en relevant faktor vid diskussionen om barnets delaktighet. I barnkonventionens tolfte artikel påträffas formuleringen "utifrån barnets ålder och mognad" (Unicef 2024). De uppgifter som inte återfinns i denna undersökning är målnummer på domarna, personuppgifter förutom ålder samt kommun. Datum är av relevans för domen utifrån undersökningens syfte, för att kunna urskilja vilka domar som är aktuella före, respektive efter, lex Lilla hjärtat. Den förståelse som vill nås rör hur professionella aktörer förhållit sig till barns rättigheter innan och efter en lagändring. Det föreligger därför ingen relevans kopplat till de privatpersoner som är involverade i de domar som undersökts. Avkodning, eller anonymisering, vid kvalitativa studier är mer komplexa än vid kvantitativa

studier (Eldén 2021, ss. 130-133). Trots att varken målnummer eller personnamn nämns, är inte materialet anonymt eftersom citat från domsluten har synliggjorts. Å andra sidan kan valet att avkoda bidra till att transparensen kan ifrågasättas (Eldén 2021, ss. 130-133). När domarna är avkodade betyder det att möjligheten att granska empirin i denna undersökning leder till att tillförlitligheten kan försvagas.

Nyttjandekravet kräver att den insamlade empirin enbart används till forskningens ändamål för att inte hanteras av icke behöriga eller utnyttjas felaktigt (Bryman 2018, s. 171). Den insamlade empirin har endast använts för att möjliggöra att uppfylla undersökningens forskningssyfte. De domslut som används i denna undersökning är lagrade på personliga lösenordsskyddade datorer, som inte är tillgängliga för obehöriga. Vid det tillfälle denna undersökning är komplett och avslutad, kommer samtliga dokument att raderas från datorerna. Detsamma gäller den mailtråd som utgör källan till domarna, det vill säga förvaltningsrättens bifogande av domar till de personliga datorerna.

4.7 Arbetsfördelning

Från processens start har vi varit noggranna att fördela arbetet jämnt mellan oss. Under uppsatsens gång har vi emellanåt skrivit på olika avsnitt vid olika tillfällen, men vi har båda under samtliga delar av uppsatsen läst oss in på relevant information, delat material med varandra samt läst varandras delar och tillsammans utvecklat och drivit arbetet framåt. Vi upplever att vi haft ett gott samarbete och att vi båda har varit likvärdigt aktiva, engagerade och delaktiga.

5. Resultat och analys

I detta avsnitt redovisas den insamlade empirin, tillsammans med tidigare forskning och teori, i en analys. Analysen är uppdelad i tre delar utifrån de teman som presenterades under metodavsnittet, vilka är förvaltningsrättens grund för beslut i dom, barnets bästa samt barnets delaktighet. Avslutningsvis ges en sammanfattning av svaren på frågeställningarna.

5.1 Grund för beslut

Grunden för att avslå en överklagan av vård enligt 2 § LVU är i samtliga domar likartade. Avgörandena baseras främst på insiktsförmåga, samtycke samt den förändring som skett respektive inte skett.

5.1.1 Insiktsförmåga

Insikt, eller snarare bristen på insikt, berör huruvida föräldern förstått de behov som föreligger vården, samt om föräldern förstått de behov och den problematik som barnet har. En likhet som påträffats i samtliga domslut som undersökts är att insikt påtalas som en anledning till varför tvångsvården måste fortskrida. I dom I5 anges pappans bristande insikt som grund för avslag på överklagan:

Hans uppgifter i denna del visar enligt förvaltningsrätten att han har en bristande insikt i [barnets] problematik och behov. (Förvaltningsrätten, dom I5, s. 10).

I dom L1, där Lilla hjärtats föräldrarnas överklagan får avslag från förvaltningsrätten, förekommer också bristande insikt som en grund för beslutet:

Det är dock inte klarlagt att samtliga förhållanden som låg till grund för beslutet har upphört. Härtill kommer att vissa av de förändringar som har skett ännu har varat under relativt kort tid samt att [mamman] och [pappan] inte visar någon insikt i de omsorgsbrister som konstaterats föreligga. (Förvaltningsrätten, dom L1, s. 15).

I dom E4 konstaterar socialnämnden att det inte längre finns risk för att fysiskt våld ska förekomma, och förvaltningsrätten följer därefter:

Förvaltningsrätten finner inte skäl att göra någon annan bedömning än den som nämnden nu gör i den del som avser risk för fysisk misshandel. Ett vårdbehov bedöms därmed inte längre föreligga på denna grund. (Förvaltningsrätten, dom E4, s. 7).

När förvaltningsrätten gör bedömningen att det inte längre finns en risk för fysiskt våld, menar de även att det inte längre finns skäl att tvångsvården ska fortsätta utifrån den aspekten. Trots detta blir deras bedömning att avslå föräldrarnas överklagan om att vården ska fortsätta, på grund av bristande insikt. Bristen på insikt anges som ett skäl för att tvångsvården ska fortskrida trots att våldet upphört:

Enligt förvaltningsrätten har det dock inte framkommit att [mamman] uppvisar någon närmare insikt kring [barnets] särskilda vård- och omsorgsbehov. (Förvaltningsrätten, dom E4, s. 9).

Utdragen från respektive domslut ovan kan förstås utifrån det Wejedal, Östlund och Gustafsson (2022, ss. 126-127) beskriver som det dolda rekvisitet. Som nämnt i den tidigare forskningen kan bland annat insiktsförmågan tillmätas stor betydelse under vårdtiden, vilket gör att den även är av vikt när frågan ska prövas om tvångsvården ska upphöra. En god insiktsförmåga kan ge tecken på att föräldrarna förstått orsakerna som föranledde vården, och kan förebygga dessa i framtiden (ibid, s. 127). I dom E4 framkommer det att föräldrarna emellertid inte förstod anledningen till varför det fanns ett vårdbehov från början. Således går det att förstå förvaltningsrättens bedömning som en förebyggande åtgärd för att omsorgsbristerna som föranledde vården inte ska upprepas, för att skydda barnet, trots att det inte bedöms finnas någon risk för fysiskt våld.

Precis som när Lilla hjärtats föräldrar överklagade vården i dom L1, som syns ovan, betonar kammarrätten i dom L2 föräldrarnas insikt, dock på olika sätt:

Båda föräldrarna har i förhandlingen visat att de numera har insikt i hur deras tidigare beteende kunnat vara skadligt för [Lilla hjärtat]. (Dom L2, s. 8).

I denna dom har föräldrarnas situation och de anledningar som föranledde vård enligt LVU inte kunnat säkerställas. Tidigare fanns funderingar kring huruvida mammans och pappans psykiska hälsa såg ut och i vilken mån den påverkar deras föräldraförmåga samt en starkare

oro för mammans föräldraförmåga. Ställföreträdaren och kammarrätten menar dock att förhållandena som föranledde vården har förbättrats:

Deras psykiska ohälsa finns i viss mån kvar, men [mamman] går regelbundet på samtal och har en kontrollerad medicinering som gör att hon enligt egen uppgift mår bra. (Kammarrätten, dom L2, ss. 7-8).

Att [pappan] vägrat lämna drogprov är visserligen en försvårande omständighet i detta sammanhang, men att han skulle ha återfallit i missbruk har inte framkommit. (Kammarrätten, dom L2, s. 8).

Däremot ställer sig socialnämnden tveksam till i vilken omfattning den förbättrade förändringen är, och menar istället att utvecklingen gått bakåt. Den största förändringen som framställs av kammarrätten däremot är citatet som framkommer ovan, att föräldrarnas insiktsförmåga blivit avsevärt bättre. Wejedal, Östlund och Gustafsson (2022, s. 127) förklarar insiktsförmågan som ett dolt rekvisit, och menar att även om vårdbehovet finns kvar, kan vården upphöra om föräldrarna skulle visa insikt i de brister som föranlett vården. Utifrån den tidigare forskningen kan det förstås att kammarrätten i fallet tydde föräldrarnas ökade insikt som en form av säkerhet för att samma omsorgsbrister inte skulle ske igen. Det innebär att insikt, utifrån Wejedal, Östlund och Gustafsson (2022, s. 127, 134) kan förstås användas som ett dolt rekvisit både för att skydda barnet från att utsättas för omsorgsbrister på nytt, samtidigt som det kan leda till återförening mellan barn och förälder, även om vårdbehovet inte är helt klarlagt. Således bekräftar dessa resonemang om insikt i domarna den forskning som tidigare gjorts på fältet (Wejedal, Östlund & Gustafsson 2022, s. 127).

Wejedal, Östlund och Gustafsson (2022, ss. 126-127) menar att insikt även får betydelse när det gäller möjligheten att samtycka till frivillig vård. Eftersom vård enligt LVU sker med tvång, är denna form av vård aktuell när samtycke inte existerar. I dom E2 samtycker vårdnadshavaren till frivillig vård, men trots detta får mammans överklagan avslag och vård enligt LVU fortskrider:

Mot bakgrund av att [mamman] saknar tillräcklig insikt i skälen för tvångsvården och anser att barnen ska flytta hem till henne anser domstolen att det inte heller finns

förutsättningar för att den nödvändiga vården ska kunna ges på frivillig väg.
(Förvaltningsrätten, dom E2, s. 7).

Förvaltningsrätten anser att vården inte kan ges på frivillig väg eftersom mamman saknar insikt. Wejedal, Östlund och Gustafsson (ibid, ss. 126-127) menar att det inte finns möjlighet att samtycka till frivillig vård om föräldern inte förstår de behov som låg till grund för tvångsvården. För att underlätta vården på lång sikt tilldelas insikt och samarbetsvilja stor betydelse (ibid, s. 127). Även i dom I4 samtycker föräldern till frivillig vård, men får avslag på sin överklagan. Detta med stöd i bakgrunden där föräldern i tidigare vårdinsatser har tagit tillbaka sitt samtycke flera gånger. Förvaltningsrätten anser utifrån detta att samtycket inte kan bedömas giltigt:

Vilket inte kan bedömas utgöra ett samtycke som avser hela den behövliga vården. Redan det förhållandet att samtycket är villkorat till att avse viss tid medför att behövlig vård i dagsläget inte kan ges på frivillig väg utan även fortsatt måste ske med stöd av LVU. (Dom I4, s. 8).

I flera domar efter lagändringens införande har, utöver insikt, också vikt lagts vid föräldrarnas förmåga att reflektera. Det föräldrarna brister att reflektera om är framförallt den egna föräldraförmågan eller föräldrarollen.

Förvaltningsrätten bedömer dock mot bakgrund av vad som framkommit i utredningen samt vid den muntliga förhandlingen att föräldrarnas fortsatt har svårt att se och reflektera kring bristerna i sina respektive föräldraförmågor. De har även svårt att förstå och reflektera kring den oro som socialtjänsten förmedlar. (Förvaltningsrätten, dom E5).

Detta syns även i dom E1:

Det är särskilt bekymmersamt att [pappan] har bristande reflektion över sin föräldraroll [...] (Förvaltningsrätten, dom E1).

Reflekterandet blir ytterligare ett krav som inte kunnat urskiljas i tidigare domar. Utifrån socialkonstruktionism får reflektion tolkas som något som konstrueras socialt, och att de olika

aktörerna ställer högre krav på föräldrarnas insikt i ett sammanhang som skiljer sig från tidigare domar, med tanke på att det finns en lagändring och några år emellan dem. Begreppet reflektion signalerar större förståelse än vad insikt signalerar.

5.1.2 Förändring

Till skillnad från utvalda domar som presenterats ovan, exempelvis dom L1 och E4, där det med hjälp av den tidigare forskningen bekräftades att insikt kan argumenteras för och emot fortsatt tvångsvård, redogör förvaltningsrätten å andra sidan i dom I1 för att insiktsförmåga inte är direkt korrelerad till att tvångsvården kan upphöra. Istället menar de att för att vården ska kunna upphöra, krävs dessutom att det skett en förändring som är av varaktig och genomgripande karaktär. Däremot ges det ingen närmare redogörelse för varken varaktig eller genomgripande och deras innebörd eller tidsspann:

För att vård som ges på grund av förhållanden i hemmet ska upphöra förutsätts att förhållandena har upphört och att förändringen är av varaktig och genomgripande karaktär. (Dom I1, s. 6).

I proposition lex Lilla hjärtat framförs en punkt som är ett tydliggörande att socialnämnden inte får besluta att vård enligt 2 § LVU upphör om inte de omständigheter som motiverade är varaktigt och genomgripande förändrade (Proposition 2021/22:178, s. 23). Detta har varit praxis även innan lagändringen, vilket är anledningen till att uttrycken även inkluderats under rubriken “Utgångspunkter för domstolens prövning” i vissa domar som inträffade innan lagändringen trädde i kraft. Behovet var däremot ett förtydligande av de rekvisit som ska ha uppfyllts innan vården enligt 2 § LVU ska kunna upphöra, dels för att stärka barnets bästa, dels för att vården inte ska upphöra för tidigt (ibid, s. 25).

Begreppen “varaktigt” och “genomgripande” nämns i dom I5. I denna dom, vars beslut prövades kort innan lex Lilla hjärtats integration i lag, är socialnämnd och förvaltningsrätt oense med ställföreträdaren. Socialnämnd och förvaltningsrätt menar att det inte har skett sådana genomgripande och varaktiga förändringar som gör att tvångsvården kan upphöra, medan ställföreträdaren hävdar det motsatta:

Det har inte skett sådana genomgripande och varaktiga förändringar som gör att tvångsvården kan upphöra. (Socialnämnden, dom I5, s. 5).

Det har dock skett en sådan varaktig och genomgripande förändring att vården enligt LVU kan upphöra. (Ställföreträdare, dom I5, s. 6).

Utgången i dom I5 blev till slut att överklagan avslogs på grund av att förvaltningsrätten inte ansåg att det skett en tillräckligt varaktig eller genomgripande förändring, men inte heller i denna dom ges någon närmare redogörelse vad som krävs. De olika parternas oenighet kan förstås med hjälp av sociala konstruktioner. Wenneberg (2001, s. 11) förklarar att verkligheten är uppbyggd genom olika samspel och sammanhang. Inom verkligheten inkluderas kunskap, begrepp och kategorier, som Dahlin-Ivanoff (2015, s. 82) betonar skapas i interaktion med andra, erfarenheter och sammanhang. Ett sätt att förstå ställföreträdarens skilda mening i förhållande till socialnämnd och förvaltningsrätt är att denna otydlighet om vad de olika begreppen innebär och kräver, leder till att olika individer från olika yrkeskategorier och sammanhang bildar olika uppfattning om innebörden av krav, som konstrueras socialt. Om begrepp är socialt konstruerade utifrån vilket sammanhang de används i och interaktioner och erfarenheter de kommer från (ibid, s. 82), är ett sätt för förståelse att socialnämnden har sin uppfattning om begreppens innebörd, ställföreträdaren sin och detsamma gällande förvaltningsrätten just eftersom de alla olika yrkeskategorier använder begreppen utifrån olika sammanhang, interaktioner och erfarenheter. Sedan när dessa möts, kan det uppstå meningsskiljaktigheter, precis som Burr och Dick (2017) lyfte fram i den kritik som riktats mot socialkonstruktivism.

Att det inte ges någon närmare specificering av vad “varaktig” och “genomgripande” innebär, är gemensamt för fallen som blivit prövade innan lex Lilla hjärtats införande. Till skillnad från detta, går det i majoriteten av domarna efter lex Lilla hjärtats införande att utläsa konkreta förklaringar av vad begreppen innebär. Dessa är i dom E1, E2 samt E4. I dom E1 presenteras följande beskrivning av begreppen:

Att de omständigheter som föranleder att vården ska ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att vården ska få upphöra innebär att förändringarna ska vara så genomgripande och varaktiga att den unges vård-behov upphört. Att det ska vara fråga om en varaktig förändring innebär att den inte ska vara tillfällig och att den ska bedömas bestå över en längre tids-period och ha en permanent karaktär. Att det ska

vara fråga om en genomgripande förändring innebär att det inte räcker med mindre förbättringar. (Förvaltningsrätten, dom E1, s. 7).

En kritisk aspekt som riktats mot sociala konstruktioner avser att det kan uppstå olika åsikter om rätt och fel, som grundar sig i att eftersom verkligheten är socialt konstruerad, kan det finnas olika upplevelser av den. Det som kan uppstå är att socialkonstruktivism som föreställningsvärld används för att skylla på skilda åsikter (Burr & Dick 2017). I de domar där begreppen "varaktigt" och genomgripande" ges noggrannare redogörelse för, är samtliga parter, förutom föräldrar, överens om att överklagande av vården ska avslås. Ett sätt att förstå deras enande utifrån sociala konstruktioner är att förtydligandet i lagändringen bidragit till att det inte har funnits lika stort tolkningsutrymme av vad begreppen kan innebära, och således inte samma utrymme att inom respektives yrkessammanhang bilda egna sociala konstruktioner och uppfattningar.

Avseende förändring och säkerställande att en förändring skett, framkommer det i nästan samtliga beslut som prövats innan lex Lilla hjärtat att vid frågan om upphörande av vård, att socialnämnden ska utreda och pröva om de omständigheter som motiverade tvångsvård består. I dom I3 nämns däremot varken socialnämndens utredningsskyldighet eller vem och på vilket sätt förändringarna ska bevisas. Sammantaget i övriga domar framkommer det från socialnämndens utredningar att anledningarna till att de inte anser att tvångsvården kan upphöra, främst grundar sig på insiktsbrist och att det inte har framkommit att omständigheterna har förändrats på ett sådant sätt, det vill säga varaktigt och genomgripande, att behovet av vård enligt LVU har upphört. Tidigare forskning gällande tvångsvård problematiserar diskussionen om bevisbördan ytterligare (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, ss. 708-709). Det framgår inte tydligt i lagstiftningen vilken part, i frågan om upphörande av tvångsvård, som ska bära bevisbördan för att en förändring har skett eller inte (ibid, ss. 708-709). Gustafsson, Wejedal och Östlund (ibid, ss. 708-709) menar å ena sidan att risken för att vården ska upphöra för tidigt finns om bevisbördan bärs av socialnämnden. Å andra sidan finns det en risk att vården fortskrider under en längre tid än vad som är motiverat om föräldrarna bär ansvaret av bevisbördan (ibid, ss. 708-709).

Bevisbördan och vem den ska avse, framkommer inte som en ändrad punkt i proposition 2021/22:178 lex Lilla hjärtat, men däremot innefattar en av punkterna att vårdnadshavare ska ta drogtest inför prövning om vård enligt 2 § LVU ska upphöra (Socialstyrelsen 2022).

Därmed blir bevisbördan och vem den åligger tydlig i de domar drogproblematik förekommer. I dom L1 råder det osäkerhet om Lilla hjärtats föräldrars substansberoende och hur omfattande det är. Detta baseras främst på att pappan inte vill lämna drogprover och att mamman inte lämnat drogprov på cirka två år. Å andra sidan bedömer förvaltningsrätten att det inte tillkommit några nya uppgifter om droganvändande och att det inte finns anledning att tro att de skulle ha det:

Det finns vidare flera omständigheter som talar för att varken [mamman] eller [pappan] i dagsläget har ett substansberoende. (Dom L1, s. 13).

Även i den dom som Lilla hjärtats föräldrars överklagan av vården bifölls rådde osäkerhet om föräldrarnas drogvanor. Likt domen ovan har mamman inte tagit något nytt drogtest, samtidigt som pappan har vägrat att lämna prover. Under skälen för kammarrättens avgörande står att beslut om beredande av vård bland annat grundade sig på föräldrarnas substansberoende. Samtidigt beskriver domstolen vad som krävs för att vården ska kunna upphöra:

För att vården ska upphöra krävs antingen att vårdnadshavarna kan tillgodose barnets behov samt att de förhållanden som föranlett vården har upphört. (Dom L2, s. 7).

Däremot framkommer det varken i första eller andra domen någonting om att det är socialnämnden eller föräldrarna som ska visa att det inte finns något aktivt drogmissbruk. Istället resonerar kammarrätten utifrån att det inte framkommit några nya uppgifter om att föräldrarna ska ha återfallit i missbruk. I några av de domar efter lex Lilla hjärtat där missbruk även varit en aktuell aspekt, läggs bevisbördan istället på vårdnadshavaren. Ett exempel är dom E1:

Det är [pappan] som ska göra sannolikt att det föreligger förutsättningar för vårdens upphörande. (Förvaltningsrätten, dom E1, s. 8).

Ytterligare ett exempel är dom E2:

Även om nämnden har en skyldighet att se till att ärendet blir tillräckligt utrett är det enligt förvaltningsrättens mening [mamman], som är den som har begärt hemtagning,

som ska visa att hemförhållandena är sådana att det finns förutsättningar för att vården ska upphöra (Förvaltningsrätten, dom E2, s. 7).

Genom att applicera ett socialkonstruktivistiskt perspektiv på ovanstående utdrag, kan det förstås att det skett en förändring i hur förvaltningsrätten socialt konstruerar bevisbördan. Detta kan förstås utifrån språket, som inom socialkonstruktivismen är beroende av tid och rum (Burr & Dick 2017). Om en förståelse var att vården riskerar att upphöra för fort om socialnämnden bär bevisbördan (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, ss. 708-709), som i dom L2 där föräldrarna inte kunde eller ville bevisa sin nykterhet, kan denna förändring vara ett exempel på när erfarenheten av att vården upphör för snabbt när socialnämnden bär bevisbördan, vilket utifrån sociala konstruktioner gör att något kan ändra innebörd eller ses på ett annat sätt i ett senare skede eller i en annan interaktion (Burr & Dick 2017). Å andra sidan kan vården fortskrida under längre tid än nödvändigt om föräldern bär bevisbördan (Gustafsson, Wejedal & Östlund 2020, s. 709) vilket kan vara fallet i de domslut efter lex Lilla hjärtats införande, med tanke på att samtliga överklaganden avslogs. Det innebär således inte att det är lättare i de fall där föräldern bär bevisbördan, att vården upphör:

LVU är en skyddslagstiftning för barn och det får därför inte råda någon tvekan om att förhållandena är varaktigt och genomgripande förbättrade (Förvaltningsrätten, dom E3, s. 5).

Barnperspektivet kan användas för att förstå de professionellas syn på barnet och vad det bästa för denne är. När skydd betonas menas skydd mot att hälsa och utveckling skadas, vilket det kan göra om ett barn utsätts för exempelvis omsorgsbrist (SFS 1990:52, 2 §), vilket ger anledning att argumentera för att vård längre tid än nödvändigt, är bättre än vård som upphör för tidigt, utifrån de erfarenheter om vård som upphört för tidigt som finns.

5.2 Barnets bästa

I samtliga domslut, bortsett från dom L1 och E4, presenteras barnets bästa i ett lagtextsammanhang under tillämpliga bestämmelser, under rubriken skälen för avgörandet:

Vid beslut enligt lagen ska enligt 1 § femte stycket LVU vad som är bäst för den unge vara avgörande. (Dom I5, s. 7).

I domarna I4 och I5 nämns barnets bästa endast i lagtextsammanhang, på liknande sätt som framgår i citatet ovan. Däremot nämns inte barnets bästa utöver detta utdrag ur lagen. Det går således inte att utläsa på vilket sätt denna bestämmelse har tagits i beaktande. Därefter finns det de domar där barnets bästa framställs av andra aktörer än förvaltningsrättens, såsom av socialnämnden:

Nämnden bedömer att det i dagsläget inte är det bästa för [barnet] att flytta hem till sin mamma. [Barnet] bör i första hand få en fungerande medicinering och behandling för att [barnet] ska få en lugn, trygg och förutsebar vardag för att fortsätta sin traumabehandling. (Dom I3, s. 4).

I dom I1 framkommer barnets bästa i bedömningen när förvaltningsrätten betonar och resonerar om konsekvenser om barnet skulle flyttas från familjehemmet:

Enligt vad som kommit fram genom utredningen och den muntliga förhandlingen mår [barnet] bra i familjehemmet och har en fungerande vardag och skolgång. Om [barnet] på nytt utsätts för missförhållanden i hemmet innebär det en allvarlig risk för [barnets] hälsa och utveckling. (Dom I1, s. 8).

Vidare gör förvaltningsrätten i dom I2 bedömningen att det är till barnens bästa att stanna i jourhemmet i väntan på en placering hos ett stadigvarande familjehem. Sedan barnens placering har det skett en snabb positiv utveckling. Den snabba utvecklingen anser förvaltningsrätten tyda på att föräldrarna brustit i sin omsorg och att det därför inte är barnens bästa att bo hos föräldrarna:

Att [barnen] utvecklats i vad som i sammanhanget får anses utgöra en mycket kort tid i så positiv riktning och har kunnat vara följsamma när det kommer till rutiner som sömn och mat samtidigt som det alltjämt framgår att de är mycket energiska och tidvis uta-gerande är omständigheter som förvaltningsrätten anser ger betydande stöd åt uppfattningen att [barnens] särskilda svårigheter och försenade utveckling sannolikt inte enbart är en följd av en eventuell neuropsykiatrisk diagnos utan även är hänförligt till deras vårdnadshavarnas omsorgsbrister. (Dom I2, ss. 15-16).

Förvaltningsrätten för ett tydligt resonemang om vad som är det bästa för barnen och hur förändringar i den nuvarande tillvaron kan komma att påverka barnen i båda de ovanstående utdragen. I barnkonventionens tredje artikel framkommer kravet för att barnets bästa ska beaktas i beslut som rör barnet (Unicef 2024). Resonemanget om vad barnets bästa i domen är sker utifrån faktorer förvaltningsrätten identifierat men utan hänsynstagande till vad barnen själva anser om sin situation. Enligt barnkonventionens artikel tolv har varje barn rätt att uttrycka sin mening och få sin röst hörd (ibid), vilket förvaltningsrätten missar att göra i sina resonemang.

Utifrån ett barnperspektiv kan barnets bästa och barnets delaktighet förstås med hjälp av ett omsorgs- och delaktighetsperspektiv (Eriksson & Näsman 2011, s. 24). Resonemanget förvaltningsrättens framför tyder på att barnet betraktas som ett objekt som är i behov av skydd och omsorg (Kläfverud 2021, s. 31). Barnens delaktighet tilldelas inte samma vikt i resonemanget. Eftersom barnets bästa inte definieras i lagrum, ger detta förvaltningsrätten möjlighet att utifrån sin syn på barnet bedöma vad som bör anses barnets bästa (Ponnert 2015, s. 49).

I två domar, E4 och E5, diskuteras beslut om hemtagning med tillhörande planering inför eventuell hemtagning. I dom E4 existerar planen medan i dom E5 diskuteras förutsättningarna för att en sådan plan ska etableras. Det förvaltningsrätten kommunicerar i båda domsluten är att en hemtagning tar tid och att processen måste vara noga förberedd med en konkret plan. Dessutom kommenterar förvaltningsrätten att det är barnets behov som är styrande i processen:

Idag finns en hemtagningsplan som innebär en successiv hemflytt av [barnet] till [pappan] och [mamman]. Familjebehandlare ska delta i hemtagningen och processen beräknas i dagsläget till ungefär ett halvårs tid. Tidsplanen är dock preliminär och kan komma att justeras efter [barnets] behov och föräldrarnas förmåga. Planeringen kan också komma att ändras om den inte bedöms främja [barnets] hälsa och utveckling. Den kan också avbrytas om det bedöms föreligga risk för att [barnets] hälsa och utveckling kan komma att skadas allvarligt. (Dom E4, s. 11).

På liknande sätt som i citatet ovan resonerade förvaltningsrätten inför att Lilla hjärtat skulle få komma hem, efter att hennes föräldrars överklagan av vården bifallits:

Som båda föräldrarna anfört krävs, för [barnets] bästa, att en hemflytt sker i långsamt takt[...] (Dom L2, s. 8).

I dom E3 framförs barnets bästa begränsat. I mammans yrkande hänvisar hon till barnets bästa och det presenteras sedan i ett lagrumssammanhang, 1 § st. 5 LVU. Dock benämns inte barnets bästa under bedömningen eller i resterande delar av domen. Detsamma går att utläsa i dom E1 och E2, eftersom förvaltningsrätten avstår från att hänvisa till barnets bästa utöver i ett lagrumssammanhang. Dock läggs stort fokus istället på barnets mening och vilja i dom E1, till skillnad från samtliga domar. Socialnämnden framför bland annat följande i sitt yrkande:

Då det i nuläget inte finns fungerande umgängen och att [barnet] så tydligt säger att hon inte vill bo hos [pappan] är det därför inte [barnets] bästa att flytta hem till honom. (Dom E1, s. 6).

Socialnämndens resonemang i utdraget tyder, till skillnad från resonemanget förvaltningsrätten fört i domarna I1 och I2, på att barnets bästa bör förstås utifrån ett delaktighetsperspektiv (Eriksson & Näsman 2011, s. 24). Resonemanget framställer barnet som ett subjekt, och därmed en aktör, som har rätt att få komma till tals och uttala sig om sin situation (Kläfverud 2021, s. 31).

Slutligen går det utifrån det som kunnat utläsas från domarna gällande barnets bästa kan det konstateras att barnets bästa som begrepp omnämns i domarna men att det varken utvecklas eller används vidare i bedömningen. Detta likt det Leviner (2024) uppmärksammar i tidigare forskning.

5.3 Barnets delaktighet

Barnets delaktighet används här synonymt med barnets åsikt, vilja och mening. Enligt barnkonventionens tolfte artikel framkommer det att hänsyn ska tas till barnets mening utifrån ålder och mognad (Unicef 2024). Barnets mening framförs oftast genom en ställföreträdare, och framförandet av barnens åsikter sker i varierad omfattning. En förklaring till den varierande omfattningen på framförandet av barnets mening och åsikt kan vara att

åldersspannet på barnen i empirin är brett. De åldrar som presenteras i analysen hänvisar till den ålder barnet var vid tillfället när beslutet prövades.

Det yngsta barnet som förekommer bland urvalet är 11 månader gammalt, dom E5, följt av ett tvillingpar på tre år, dom I2. Avseende tvillingparet uttalar experter sig om att barnen befinner sig på en mental nivå av en 1,5 åring. I varken av dessa domar framförs barnens mening och åsikt, vilket med största sannolikhet beror på att barnen i fråga inte kan formulera sin åsikt. Dock genomfördes ett försök av ställföreträdaren att prata med tvillingparet. Ställföreträdaren kommenterar att det är svårt att få kontakt med barnen och att de är fulla av energi. Vid tillfället av Lilla hjärtats föräldrars överklaganden, både L1 och L2, var hon två år. I båda domarna saknas barnets mening. Det har i tidigare forskning riktats kritik mot att Lilla hjärtats egna åsikt och uppfattning saknas (Gustafsson, Wejedal & Östlund. 2020, s. 706).

En alternativ förklaring till avsaknaden av barnets mening presenteras av Rejmer och Bergman (2019, s. 80) vars resultat visar att det förekommer ett förhinder av barns delaktighet av socialtjänst och domstol. Detta på grund av bristande fortsättningar, resurser eller kommunikationssvårigheter (ibid, s. 80). Att detta skulle vara förklaringen till detta fenomen saknar belägg.

De äldsta barnen i urvalet är 16 år, dom E4, respektive 15 år, dom I4, gamla. I båda fallen framförs barnets åsikt i en omfattande mån. I dom E4 framfördes barnets mening från flera olika aktörer, via ställföreträdaren, mamman och pappan. Dock tyder motiveringen till beslutet inte på att det har tilldelats större vikt till barnets mening. I dom I4 framförs barnets mening, vilken innebär att barnet vill flytta hem till sin mamma, av ställföreträdaren som följer upp med att motsätta sig barnets mening och anser att överklagandet bör avslås. Domen blir avslagen eftersom förvaltningsrätten anser att vårdbehovet kvarstår, och att det måste ske en större förändring för att vården ska kunna ske på frivillig väg. Hur barnets mening beaktas i beslutet förekommer inte heller i denna dom och nämns inte vidare. Även i dom E2 råder ett mycket begränsat uttal om 13-, respektive 14-åringens mening och vilja. Ställföreträdaren motsätter sig även i denna dom:

[Barnen] är tydliga med att de vill flytta hem till sin mamma. Barnen har dock fortfarande ett vårdbehov och det har inte kommit fram på vilket sätt [mammans]

omsorgsförmåga har förbättrats. Hon saknar insikt om de brister som förelegat och har inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att vården ska kunna upphöra. (Dom E2, s. 4).

Språket konstrueras socialt och anses prägla vår förståelse och uppfattning av världen. Språket är i sin tur en produkt av det tid och rum som det används i (Burr & Dick 2017). Enligt Sommers, Pramling Samuelsson och Hundeide (2011, s. 40) belyser barnperspektivet vuxnas uppfattning av barnets erfarenheter, som framkommer i vuxnas framförande av barnets mening. När ställföreträdaren i sitt yrkande framför barnets mening i form av sammanfattning av barnets ord finns det risk att det är ställföreträdarens tolkning av barnets ord som framförs.

Vidare, kan ställföreträdarens framförande av barnets mening som följs upp med den egna motsägelsen ses som ett exempel av när delaktighetsperspektivet och omsorgsperspektivet ställs mot varandra (Kläfverud 2021, s. 42). Å ena sidan finns tanken om att barnet har rätt till delaktighet och inflytande i alla de frågor som rör denne (ibid, s. 42). Denna tanken stöds upp med lagrum såsom barnkonventionens tolfte artikel (Unicef 2024). Å andra sidan finns tanken att barnet behöver omsorg och skydd (Kläfverud 2021, s. 42). Övervägningen mellan principerna beskrivs som en "skyddsparadox" i den internationella forskningen (Quarles van Ufford 2023, s. 771).

I dom E3 saknas barnets mening och åsikt över huvud taget. Barnet i fråga lever under skyddad identitet vilket gör att ålder inte kan fastställas i denna dom. Avsaknaden av barnets mening förekommer också i dom I3, där det saknas nutida uppgifter från det nioåriga barnets åsikt. Ställföreträdaren hävdar istället att det inte framkommit något som skulle säga emot den tidigare viljan. I denna dom förekommer inte heller någon motivering till varför nya uppgifter inte hämtats i förvaltningsrättens beslut, med tanke på att barnet nu är nio år gammalt:

Tidigare har [barnet] inte velat ha något umgänge med mamman, det har inte framkommit något som tyder på att något förändrats nu. (Ställföreträdare, dom I3, s. 5).

Till skillnad från dessa två domar förekommer det, trots begränsat framförande av det 12-åriga barnets mening, i dom I1 ett uppmärksammande av att förvaltningsrätten går emot barnets mening i deras beslut:

[Barnet] har genom sin ställföreträdare uttryckt en vilja att få komma hem till [pappan]. Förvaltningsrätten anser att [barnets] egen vilja ska beaktas men att den inte kan vara avgörande vid bedömningen av vad som är barnets bästa. [...]

Förvaltningsrätten bedömer därför att det bästa för [barnet] är att fortsatt få vård i ett familjehem trots att detta strider mot den vilja som [barnet] själv har uttryckt. (Förvaltningsrätten, dom I1, s. 8).

Även föregående utdrag kan förstås som ett dilemma mellan barnets behov av skydd och när barnets rätt till delaktighet och inflytande ställs mot varandra (Kläfverud 2021, s. 42). Med utgång i omsorgs- och delaktighetsperspektivet kan utdraget förstås som ett uppmärksammande av de båda synsätt. Å ena sidan har barnet rätt till delaktighet och får därmed komma till tals men å sidan är barnet i behov av skydd eftersom att barnets förälder inte har förmåga att ta hand om barnet.

I dom I5 resonerar ställföreträdaren i vilken mån barnets mening ska tas hänsyn till utifrån barnets unga ålder. Barnet som vid tillfället är åtta år gammalt får sin mening och vilja framförd i begränsad omfattning. Trots att barnet och ställföreträdare delar uppfattning om vad överklagandet bör resultera i för ställföreträdaren följande resonemang:

Med hänsyn till [barnets] ålder kan [barnets] vilja inte medföra att vården ska upphöra. (Dom I5, s. 6).

Med omsorgs- och delaktighetsperspektivet som utgångspunkt, kan ställföreträdarens uttalande tolkas som ställningstagande för omsorgsperspektivet. Ställföreträdaren resonerar över att barnets delaktighet och inflytande inte kan ses som grund för att ett beslut ska tas. Barnet blir i detta uttalande ett objekt som måste skyddas (Kläfverud 2021, s. 31). Ponnert (2015, s. 51) resonerar om att barns mening kan tolkas som en subjektiv syn samtidigt som de vuxna kommer att fatta ett beslut som betraktas som en objektiv syn på barnet. Med utgångspunkt i Ponnerts förklaring kan ställföreträdarens uttalande tolkas som ett förminskande av barnets syn på sin situation. Ordvalet vilja snarare än åsikt styrker tanken om att ställföreträdaren ser barnets åsikt som en objektiv syn.

Dom E1 sticker ut i sammanhanget. I denna dom hänvisar förvaltningsrätten till 36 § LVU som, i likhet med barnkonventionens tolfte artikel (Unicef 2014), betonar att barnets åsikt och

vilja ska ha betydelse utifrån ålder och mognad. I dom E1 tilldelades det 11-åriga barnets mening och åsikt stor vikt trots barnets unga ålder. Denna dom utmärker sig eftersom resonemanget för det beslut som ska fattas ständigt kopplas tillbaka till barnets syn på sin situation:

Förvaltningsrätten har förståelse för att [pappan] anser att han på grund av det begränsade umgänget inte har fått möjlighet att visa att han har förmåga att ta hand om [barnet]. Det är dock samtidigt viktigt att utökningen av umgänget sker i en takt som är bra för [barnet]. Förvaltningsrätten anser vidare att det faktum att [barnet] så tydligt säger att [barnet] inte vill bo hos [pappan] att [barnets] inställning i frågan bör tillmätas betydelse vid bedömningen. (Förvaltningsrätten, dom E1, s. 10).

5.4 Sammanfattning av resultat

5.4.1 Vad motiverar att avslå, respektive senare bifalla, överklagandet av vård enligt 2 § LVU i rättsfallet Lilla hjärtat?

I dom L1 motiverar förvaltningsrätten avslaget på följande grunder. För det första konstaterar förvaltningsrätten att föräldrarna har genomfört förändringar, men att det ännu gått för kort tid för att avgöra huruvida förändringen är varaktig och bestående. För det andra finns en oro vad gäller mammans föräldraförmåga. Dessutom råder det osäkerhet om huruvida mammans och pappans psykiska ohälsa i dagsläget ser ut, och på vilket sätt detta påverkar dem i deras föräldraroller. Slutligen framför förvaltningsrätten att föräldrarna uppvisar bristande insikt avseende anledningarna till omhändertagandet.

Dom L2 bifalls på följande grunder. Kammarrätten konstaterar att föräldrarnas förhållanden har förändrats och förbättrats i hög grad. Föräldrarnas psykiska ohälsa finns kvar, men mamman deltar i regelbundna samtal och har fungerande medicinering som enligt egen utsago gör att hon mår bra. Det framkommer inte heller någon indikator på att föräldrarna missbrukar längre trots att pappan vägrat lämna drogprov. För det andra, visar båda föräldrarna numera insikt i hur deras tidigare beteenden kunnat vara skadliga för Lilla hjärtat. Dessutom har båda anfört att en hemflytt ska ske successivt för Lilla hjärtats bästa. Kammarrätten avgör att det inte längre finns grund för att vården enligt 2 § LVU ska fortskrida.

5.4.2 Vad motiverar att avslå överklagande av vård enligt 2 § LVU före, respektive efter lex Lilla hjärtat?

Innan införandet av lex Lilla hjärtat baseras motiveringen till avslag för överklagande av vård enligt 2 § LVU på likadana grunder. För det första motiveras samtliga domar innan lex Lilla hjärtat med stöd i att föräldrarna i olika grad saknar insikt. Den bristande insikten rör bland annat skälen som föranlett vården, barnets behov eller omsorgsbrister. För det andra grundar sig beslutet i att föräldrarna inte samtycker till vård. För det tredje grundar sig beslutet i att föräldrarna inte genomfört förändringar på ett så pass varaktigt och genomgripande sätt att vården kan upphöra. Gemensamt för samtliga domar är att förvaltningsrätten inte förtydligar eller resonerar om vad som avses med varaktigt och genomgripande. Ytterligare gemensamt för domarna är avsaknaden av framförandet av barnets vilja.

Efter införandet av lex Lilla hjärtat baseras motiveringen för avslag på överklagande av vård enligt 2 § LVU på snarlika grunder. För det första baseras beslutet på att föräldrarna saknar insikt i olika grad. Även i dessa domar hänvisar insikten till bristande förståelse kopplat till skälen som föranlett vården, barnets behov och omsorgsbrister. Förvaltningsrätten ställer också krav på att föräldrarna ska kunna reflektera över sitt föräldraskap. För det andra baseras motiveringen till avslaget på att det inte framkommit att förändringarna av omständigheterna är så pass genomgripande och varaktiga att vården kan upphöra. Gemensamt för domarna efter införandet av lex Lilla hjärtat är att förvaltningsrätten till viss del utvecklar vad begreppen varaktigt och genomgripande innebär. För det tredje motiverar förvaltningsrätten avslaget på att samtycke från föräldrarna inte finns.

Sammanfattningsvis har socialkonstruktivismen synliggjort hur språket och interaktionen som framkommit i domarna dels konstruerats socialt, och dels påverkat de resonemang som framförts, och har därmed bidragit till möjliga förklaringar och tolkningar av de kontraster och skillnader som förekommit i domarna.

5.4.3 På vilket sätt framkommer barnets bästa och barnets delaktighet i domar där överklagan av vård enligt 2 § LVU avslagits före, respektive efter lex Lilla hjärtat?

I tre av domarna som var aktuella innan lex Lilla hjärtat framkommer barnets bästa inte alls, eller i en lagtext-redogörelse. I en av domarna framförs barnets bästa via socialnämnden, där

denne argumenterar för barnets behov att gå före en återförening. Detta utvecklas inte i förvaltningsrättens bedömning. Barnets bästa betonas av förvaltningsrätten i tre av domarna. I dessa domar betonas barnets bästa i samband med konsekvenser som kan uppstå ifall placeringen hos eller kontakten med placeringen bryts. I en av domarna som är aktuella efter lex Lilla hjärtat nämns inte barnets bästa. I fyra resterande domar efter lex Lilla hjärtat nämns barnets bästa i lagtextsammanhang, och i två av dessa lyfts barnets bästa fram endast av föräldrarna som hävdar att LVU inte är till barnets bästa. I de resterande två domarna utvecklas barnets bästa via socialnämnden, som synliggör barnets bästa genom barnets delaktighet, respektive förvaltningsrätten som endast nämner att de inte ifrågasätter att föräldrarna vill barnets bästa. Barnets rätt till delaktighet framkommer inte i någon lagtext-redogörelse innan lagändringen lex Lilla hjärtat. I tre av domarna som var aktuella innan lagändringen framkommer barnets delaktighet inte. Barnen i dessa domar befann sig då i 2-3 årsåldern. I en av domarna finns uppgifter om barnets vilja, dock framkommer det ur ställföreträdarens yrkande att detta är tidigare uppgifter, men att det inte uppkommit nya uppgifter som skulle säga annorlunda. I tre resterande domar innan lagändringen blir barnet delaktig via ställföreträdaren. Ställföreträdaren framför barnets vilja i dessa domar begränsat. I en av dessa domar förklarar förvaltningsrätten hur barnets vilja tas hänsyn till i bedömningen. Barnets rätt till delaktighet framkommer inte alls i två av domarna som är aktuella efter lex Lilla hjärtat. Barnet var vid prövningstillfället 11 månader gammalt, respektive av okänd ålder. Delaktigheten nämns i lagtextsammanhang i en av domarna, där barnets vilja framförs av flera aktörer. Detta görs genom verb som beskriver barnets egna uttryck. Även i en annan dom lyfts barnets delaktighet genom flera aktörer, däremot visar det sig att barnets åsikt i bedömningen inte tillmätts stor betydelse. Barnet var 16 år gammalt. Avslutningsvis framförs barnens, 13 respektive 14 år gamla, vilja i en mening genom ställföreträdaren. Deras delaktighet återfinns inte i övriga delar av domen.

Sammanfattningsvis framkommer det, utifrån ett barnperspektiv, att domstolen oftast uppmärksammar både omsorgs- och delaktighetsperspektivet, och att det finns en svårighet att väga dessa mot varandra, både innan och efter lex Lilla hjärtat. Däremot visar resultaten att domstolen ser på barnet utifrån ett omsorgsperspektiv i större utsträckning innan lex Lilla hjärtat, medan delaktighetsperspektivet kan tolkas mer dominerande i enstaka domar efter lex Lilla hjärtat.

6. Slutdiskussion

Syftet med denna undersökning var att undersöka om, och i sådana fall hur, lagändringen lex Lilla hjärtat bidragit att främja barns rättigheter när överklagande av vård enligt 2 § LVU har prövats. Tillsammans med en kvalitativ metod, bestående av en komparativ och tematisk innehållsanalys, har ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och barnperspektivet bidragit till att förstå domstolarnas resonemang. De resonemang som avses är frågan om vård enligt LVU ska upphöra, framställandet av barnets bästa samt hur barnets mening tas i beaktande, både innan respektive efter lex Lilla hjärtat integrerades i LVU-lagstiftningen.

Sammanfattningsvis visar resultaten och analysen att det finns både likheter och skillnader i domsluten innan och efter införandet av lex Lilla hjärtat. De likheter som kan urskiljas är att grunderna för beslut är samma, det vill säga brist på insikt och att det inte skett en varaktig och genomgripande förändring. Det går även att utläsa att barnets bästa nämns i de flesta domar, åtminstone i lagtext. Däremot finns det brist på resonemang om hur barnets bästa tas hänsyn till i slutbedömningen. Detsamma gäller hur barnets delaktighet påverkar avgörandet. Skillnaderna som kan urskiljas är att det i besluten som prövats efter lex Lilla hjärtat, finns strängare krav på att vården ska upphöra. Detta visar sig genom en mer utvecklade redogörelse för vad varaktighet och genomgripande innebär och större krav på insikt och reflektion. Det går att konstatera att barnets bästa och barnets delaktighet framkommer i större utsträckning i de domar efter lex Lilla hjärtat, dock inte mer omfattande än tidigare. En riskbedömning, samt hänvisning till ett barnperspektiv, finns att utläsa i två av domarna som är aktuella efter lex Lilla hjärtat.

Även om det ur empirin framkommer likheter och skillnader i de olika domarna från olika perioder och lagförhållanden, finns vissa av skillnaderna i endast en eller två av domarna som inträffat efter lex Lilla hjärtat. Detta gäller riskbedömningen, krav på reflektion och hänvisning till barnperspektivet. Således visar det sig att det förekommer skillnader, även i de domar som är "från samma tid", det vill säga antingen innan, eller efter lagändringen. Det inkluderar även att barnets bästa och delaktighet har framställts i större omfattning i en dom jämfört med de andra innan lagändringen, och tvärtom i domarna efter. Det innebär att det blir svårt att uttala sig om lagändringen faktiskt har bidragit till att främja barns rättigheter vid upphörande av vård enligt LVU. Även om skillnaderna mellan domarna innan och efter

lagändringen är fler än likheterna, vilket kan tolkas som att lagändringen uppfyllt sitt syfte, menar vi att det inte finns tillräckligt stora eller omfattande skillnader för att dels med säkerhet, kunna konstatera att skillnaderna beror på lagändringen, dels att lagändringen främjat barns rättigheter. Att samtliga överklaganden för denna undersöknings urval blivit avslagna kan visserligen tolkas som att lagändringen bidragit till ökad säkerhet för barn med tanke på att barnen inte får komma hem till sina föräldrar förrän större förändring skett. Samtidigt blir detta svårt för oss att påtala när vi inte kunnat observera hur förvaltningsrättens resonemang sett ut i domar där överklagandet har bifallits, och kan jämföra resonemangen med varandra.

Å ena sidan kan vi endast observera och uttala oss om det som framkommer i den insamlade empirin som denna undersökning består av. Detta inkluderar föräldrars och olika aktörers yrkanden, tillämpliga bestämmelser eller utgångspunkter för prövningen, samt förvaltningsrättens bedömning. Det som ryms inom detta är vissa specifika aspekter, som exempelvis varaktighet, genomgripande, barnets bästa och barnets delaktighet. I lagändringen, proposition 2021/22:178 - lex Lilla hjärtat, omfattas även andra punkter och områden, som flyttningsförbud, vårdnadsöverflyttning, uppföljning och umgängesfrågor. Detta är områden som inte framgår i de domar vi tagit del av, utan framkommer i andra lagrum och rättsprocesser. Det innebär att vi i denna undersökning fått en del av en helhetsbild, vilket kan tolkas som en begränsning, eftersom det kan vara en anledning till att det försvårar att uttala oss om lagändringen uppfyllt sitt syfte med att främja barnets rättigheter utan att ta hänsyn till samtliga aspekter. Å andra sidan menar vi att lagändringen bör genomsyra samtliga domar i de aspekter som framkommer, vilket det inte kan konstateras att det har gjort. För att utveckla denna undersökning hade det mot denna bakgrund varit intressant att bredda perspektivet och undersöka hur övriga punkter i lex Lilla hjärtat påverkat barnets rättigheter i andra sammanhang. Diskussionen om sociala konstruktioner och ett barnperspektiv, med tillhörande diskussion om ett omsorgs- respektive delaktighetsperspektiv, har bidragit till att förstå de olika aktörernas resonemang i de enskilda domarna. Däremot, med tanke på att resultatet visar att det även finns skillnader i de domar som är på samma sida lagändringen, är det svårt att applicera perspektiven på helheten och övergripande på alla domar före, och alla efter lagändringen. För att utveckla detta arbete ytterligare hade det varit av intresse att använda ett annat teoretiskt ramverk som enklare kan appliceras övergripande. Exakt vad detta teoretiska ramverk hade kunnat vara är dock inte fastställt.

Den tidigare forskningen har fokuserat på olika aspekter utifrån LVU-lagstiftningen, som svårigheter, principer, problematisering, kritik, barnrättsperspektiv och barns rättigheter. Några av dessa aspekter har också lyfts fram även utifrån barnkonventionen. Avslutningsvis finns det tidigare forskning som berör rättsfallet Lilla hjärtat med tillhörande reflektioner och kritik. Desto svårare har det varit att finna tidigare forskning som belyser den faktiska lagändringen, som föranleddes av rättsfallet, och dess inverkan i den praktiska verksamheten och påverkan för barnen det gäller. Därmed är vår förhoppning att genom denna undersökning ha bidragit med att uppmärksamma att denna aspekt inte är tillräckligt forskad på. Som granskare av domarna var det inte helt klart var eller på vilket sätt propositionen gjort skillnad för barnets rättigheter. Vi menar utifrån detta att det eventuellt bör göras noggrannare och tätare utvärderingar av lagändringar. Detta för att undersöka ifall de verkligen uppfyller ett syfte, och att det inte endast tillsätts nya punkter i lagstiftningarna för att det ska låta bra.

7. Referenslista

Barnombudsmannen (2021) *Det här är barnkonventionen*.

<https://www.barnombudsmannen.se/barnkonventionen/om-barnkonventionen/#:~:text=Artikel%203%3A%20I%20alla%20%C3%A5tg%C3%A4rder,barnets%20egen%20%C3%A5sikt%20och%20erfarenhet> [Hämtat: 2024-03-27].

Barnombudsmannen (2021) *Barnet i utredningar och rättsprocesser*:

<https://www.barnombudsmannen.se/stallningstaganden/sakomraden/Barn-som-rattighetsbarare/Barnet-i-utredningar-och-rattsprocesser/> [Hämtat: 2024-05-19].

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl., Stockholm: Liber.

Burr, Vivien (2015) *Social constructionism*. Tredje uppl., London: Routledge.

Burr, Vivien & Penny Dick (2017) Social Constructionism. I: Gough, B. (red.) *The Palgrave Handbook of Critical Social Psychology*. London: Palgrave Macmillan.

Dahlin-Ivanoff, Synneve (2015) Fokusgruppsdiskussioner. I: Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. Stockholm: Liber.

Eldén, Sara (2021) *Forskningsetik: vägval i samhällsvetenskapliga studier*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson, Maria & Elisabet Näsman (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten - om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.

Gustafsson, Håkan, Sebastian Wejedal & Allison Östlund (2020) "Lex lilla hjärtat" Om rättsprocesserna och den politiska pendeln. *Förvaltningsrättslig tidskrift*, (4):671-709.

Hagsgård, Anders (2022) DN Debatt. "Barnets bästa bör stå i fokus, även i lagstiftningen". <https://www.dn.se/debatt/barnets-basta-bor-sta-i-fokus-aven-i-lagstiftningen/> [Hämtat: 2024-04-02].

Halldén, Gunilla (2005) Barns inflytande över barndomen. *Sociologisk forskning*, 42 (4):5-11.

Halldén, Gunilla (2009) Barnperspektiv. Ett ideologiskt laddat begrepp och oprecist som analytiskt verktyg. *Locus - tidskrift för forskning om barn och ungdomar*, 409 (3):4-20.

Kläfverud, Maria (2021) *Iscensätta barnperspektiv. Före, under och efter Barnahusbesök*. Diss. Lunds universitet.

Leviner, Pernilla (2024) Barns rättigheter i 2020-talets Sverige: ansvar, utmaningar och möjligheter efter barnkonventionens inkorporering. *Förvaltningsrättslig tidskrift*, (1):21-41.

Ponnert, Lina (2015) Barnets bästa i teori och praktik. När olika logiker möts. *Socionomens forskningssupplement*, 6.2015:44-56.

Proposition 2021/22:178. *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör - lex lilla hjärtat*.

Quarles van Ufford, Sara (2023) The Protection Paradox. *The International Journal of Children's Rights*, 31(3): 756-776.

Rejmer, Annika & Ann-Sofie Bergman (2019) Barnkonventionens implementering i svensk lagstiftning och praktik - barns bästa och barns rätt att uttrycka sina åsikter vid vårdnadstvister. *Barn - forskning om barn og barndom i Norden*, 37(3-4):69-83.

Ronnby, Alf (2020) Debatt: Lilla hjärtat - IVO skjuter på fel myndighet.
<https://socionomen.se/socialarbete/lilla-hjartat/lilla-hjartat-ivo-skjuter-pa-fel-myndighet/?q=socialarbete/lilla-hjartat/lilla-hjartat-ivo-skjuter-pa-fel-myndighet/&q=socialarbete/lilla-hjartat/lilla-hjartat-ivo-skjuter-pa-fel-myndighet/> [Hämtat: 2024-04-02].

SFS 1949:105. *Tryckfrihetsförordningen*.

SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SFS 2002:453. *Socialtjänstlagen*.

SFS 2003:406. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SFS 2006:896. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

SFS 2022:664. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga*.

Sköld, Josefin & Paul Hansen (2020) Hon fick inte fylla fyra.
<https://www.dn.se/nyheter/sverige/hon-fick-inte-fylla-fyra/> [Hämtat: 2024-04-02].

Sköld, Josefin (2023) Tre år efter Lilla hjärtats död: Ny Ivo-kritik mot Norrköping..
<https://www.dn.se/sverige/tre-ar-efter-lilla-hjartats-dod-ny-ivo-kritik-mot-norrkoping/>
[Hämtat: 2024-04-02].

Socialstyrelsen (2020) Barnets rättigheter och barnkonventionen.
<https://www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/barn-och-unga/barnets-rattigheter-och-barnkonventionen/> [Hämtat: 2024-03-27].

Socialstyrelsen (2021) Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2021-8-7516.pdf> [Hämtat: 2024-04-03].

Socialstyrelsen (2022) Nya bestämmelser om barnets bästa när vård enligt LVU upphör - lex lilla hjärtat.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2022-6-8062.pdf> [Hämtat: 2024-04-02].

Socialstyrelsen (2023) Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2022.
<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2023-9-8737.pdf> [Hämtat: 2024-04-03].

Sommer, Dion, Ingrid Pramling Samuelsson & Karsten Hundeide (2011) *Barnperspektiv och barnens perspektiv i teori och praktik*. Stockholm: Liber.

SOU 2015:71. *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*. Slutbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga.

Unicef. (2024). *Barnkonventionen*. <https://unicef.se/barnkonventionen> [Hämtat: 2024-03-27].

Waltersson Grönvall, Camilla (2022) Nu ska barns trygghet gå före föräldrars rätt.
<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/9zB8zE/ministern-nu-ska-barns-trygghet-ga-fore-foraldrars-ratt> [Hämtat: 2024-04-02]

Wejedal, Sebastian, Allison Östlund & Håkan Gustafsson (2022) Bristande insikt om
bristande insikt. *Nordisk socialrättslig tidskrift*. (31-32.2022):125-166.

Wenneberg, Søren Barlebo (2001) *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*.
Malmö: Liber.

Östlund, Allison, Håkan Gustafsson & Sebastian Wejedal (2021) "Uppväxtplaceringar" -
Gråzon eller frizon för barnets bästa? *Förvaltningsrättslig tidskrift* (5-6):911-938.

Rättsfall

För intresserade läsare som önskar tillgång till målnummer till specifika domar, går det bra att kontakta oss på följande mailadresser med datum på önskad dom:

so5508je-s@student.lu.se eller be1415an-s@student.lu.se